Jotishkatta Part 6.

32

1/1925

Bhaskaracharya A

33.a.13

S. 282

लीलावती | T.

Leelawutee

Ulmit Lakana & Ganit-khanit Lakanee

Leelawutee Oodharan

Beeja Ganita

Beeja Vritti

Beeja Bhashya

CITY BOMBAY LIBRARY

47305

3
1985

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

अथलीलावतीप्रारंभःसंख्या ९१२

LIBRARY OF THE BOMBAY BRANCH OF THE ROYAL ASIATIC SOCIETY

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

श्रीगणेशायनमः श्रीसरस्वत्यैनमः श्रीगुरुभ्योनमः प्रीतिंभक्तजनस्ययोजनयतेविघ्नान्विघ्नन्मुनस्तुंदारकवृंदवंदितपदं नत्वामनंगाननम् पाटीसद्गणितस्यवच्मिचतुरप्रीतिप्रदांप्रस्फुटांसंक्षिप्ताक्षरकोमलामलपदैर्लीलावतीं १ वर्गादिकानां दशमद्यं २ यत्साकाकर्णीनाश्वपणाश्चतस्रः तेषांऽशाद्दममद्दहावगम्योद्दस्मैस्तथाषोद्दशभिश्च १६ निष्क २ तुल्यायवाश्यां२ कथितात्रगुंजावल्लास्त्रिगुंजो २ धरणंचतेष्टो ८ गद्याणकस्तद्दय २ मिंद १४ तुल्यैर्वलैस्तथैकोघटकः प्रदिष्टः २ दशार्धगुंजं ५ प्रवदंतिमाषंमाषास्त्रयैः षोडशभि १६ श्चवर्ण कर्षैश्चतुर्भिश्च ४ पलंतुलाज्ञाः कर्षसुवर्णस्यसुवर्णसंज्ञं ४ यषोदरेरंगुलमष्ट ८ श्चक्रकं संख्यैर्हस्तोगुलैर्द्वादशभिर्वितस्तिश्चतुर्भिः हस्तैश्चतुर्भिर्भवनीहदंडः क्रोशः सहस्रद्वितयेन २ तेषाम् ५ स्याद्योजनंक्रोशाश्चतुष्टयेन ४ तथा कराणांदशकेन १० वज्राः निवर्तनंविंशतिवंशसंख्यैः २० क्षेत्रंचतुर्भिश्च ४ भुजैर्निबद्धम् ६ हस्तोन्मितैर्वस्तुनिदैर्घ्यपिंडैर्यद्दारदशास्रं १२ घनहस्तसंज्ञं धान्यादिकेयद्दनुहस्तसंज्ञंद्वात्रिंशदाख्योदितमागधप्रवारिकासा ७ द्रोणास्तुरावार्यः खलुषोडशांशाः १६ स्याद्दाढकोद्दोणचतुर्थ ४ भागः प्रस्थश्चतुर्थी ४ स्यतथाढकस्यप्रस्थाद्विराद्यैःकुटपः प्रदिष्टः ८ इत्थंकालादिपरिभाषाःलोकप्रसिद्धा इत्थं इतिपरिभाषा लीलावतीललितललोलकालव्यालविलासिने गणेशायनमोबालकमलकांतये १ एकदद्दशशतसहस्राद्यु तलक्षप्रयुतकोट्यः क्रमशः अर्बुदमब्जंखर्वनिखर्वमहापद्मशंकवस्तस्मात् २ जलधिश्चांत्यंमध्यंपरार्धमितिदद्दशगुणोत्तराः संज्ञाः संख्यायाः स्थानानांव्यवहारार्थंकृताः पूर्वैः ३ १०००००००००००००००० अथसंकलनव्यवकलनयोः करणसूत्रंवृत्तार्धं कार्यःक्रमादुत्क्रमतोथवांकपोगोयथास्थानकमंतरंवा अत्रोद्दाहरणं अयेबालेलीलावतिप्रतिभातिस्तवहिसाहिताब्धिपंचहाविद्दाग्निनवतिस्त्रिशताष्टदद्दाद्दशातीपितानेतानयुतायुतांश्चापिवदमेयदिव्यकेयुक्तिव्यवकलनमार्गमिकुशला ४ न्यास २।५।३२।१९२।१८।१०।१०० संयोजनाज्ज्ञातं ३६० व्यवकलितेन्यासः ३६० अयुताब्धिनं ९६ ४० इति संकलनव्यवकलने गुणनेकरणसूत्रंसार्धवृत्तद्वयं गुण्यांत्यमंकंगुणकेनहंन्याद्वुत्सारितेनैवमुपांत्यमादीन् ५ गुण्यस्त्वधोधोगुणवद्दतुल्यस्तेखंडकैः संगुणितोयुतोवा प्रक्षोगुणः शुध्यतियेनतेनलब्ध्याचगुण्योगुणितः फलंवा ६ द्विधाधवेद्भविभागएवंस्थानैः पृथग्वागुणितः समेतः दृष्टोनयुक्तेनगुणेननिघ्नोभीष्टघ्नगुण्यान्वितवर्जितोवा ७ अत्रोद्दाहरणं बाले १

बालकुरंगलोलनयनेलीलावतिप्रोच्यतांपंचत्र्येकमिता १२५ रिवाकरगुणा १२ अंकाः कतिस्युर्यदि रूपस्थानविभागखंडगुणेनैकत्रासिकृत्याणीतिन्यासस्तेनगुणेनतेचगुणनाज्ज्ञाताः कृतिस्युर्वदे ८ न्यासः गुण्यः १२५ गुणक १२ गुण्यांत्यमंकंगुणकेनहत्वान्त्यादानि हृतेज्ञातं १६२० गुण्यस्त्वधोधइतिगुणरूपकविभागहृतेखंडेदे ८।४ ननुत्सोगुण्यः अधोऽधः स्थापनः १२५।१२५ आभ्यांष्ट थगुण्येगुणितेयुतेजातंतदेव १६२० अथवागुणकस्त्रिभिर्भक्तः४ एतस्त्रिभिश्चतुर्भिश्चखगुण्येगुणितेजातंतदेव १६२० अथवारूपस्थानेति रूपविभागखंडानि स्थानविभागखंडानिवृत्तेः गुणनंरूपस्थानविभागखंडगुणनंतस्मिन्खंडेदे १०।२ आभ्यांगुण्यगुणितेयथास्थानंयुतेचजातं १६२०।अथवास्थानविभागेखंडे १।२आभ्यांपृथग्गुण्येगुणितेयथास्थानंयुतेचजातं १६२० अथवा द्यूनेन १० गुणकेनगुण्येगुणितेद्वाभ्यांगुणितेयुतेचजातं १६२० अथवाष्टयुतेनगुणेन २० गुणितेः पृथग्गुण्यहीनेचजातं १६२० इतिगुणकारः भागहारेकरणसूत्रंवृत्तं भाज्याद्धरः शुध्यतियत्कृणः स्यादंत्यात्फलंतत्खलुभागहारे समेनकेनाप्यपवर्त्यहारं भाज्योभजेद्दासतिसंभवेत्तु १ अत्रोद्दाहरणं अत्रघृवीराहरणेगुणितांकानांस्वगुणच्छेदानांभागहारार्थंन्यासः भाज्यः १६२० हरः १२ भजनाल्लब्धोगुण्यः १२५ अथवाभाज्यहारोत्रिभिरपनीतौभाज्यः ५४० हरः४ चतुर्भिर्वाभाज्यः ४० ५ हरः ३ स्वस्वहारेणहृतेफलंतदेव १२५ इतिभागहरः वर्गेकरणसूत्रंवृत्तद्वयं समाहतिः कृतिरुच्यतेःथस्थाप्योन्त्यमवर्गोद्विगुणांत्यनिघ्नाः सर्वोपरिष्टाच्चनथापरंकास्यत्कांत्यमुत्सार्यपुनश्चराशौ १० खंडंहृत्यस्माभिहतिर्हीनघ्नीतखंडवर्गैकयुताकृतिर्वा इष्टोनयुग्राशिवधः कृतिस्यादिष्टस्यवर्गेणसमन्वितोवा ११ अत्रोद्दाहरणं सप्तनवानांचचतुर्दशानांद्व्यूनत्रिहीनस्यशतत्रयस्य पंचोनरूपस्याप्ययुतस्यवर्गं ज्ञानार्थमिच्छेद्गणितविधानमार्गे १२ न्यासः ९।१४।२९७।१००५ एषांयथोक्तकरणेनजातावर्गाः ८१।१९६ ८८२०९।१००१००२५ अथवानवानांखंडे ४।२ अनयोर्हतिर्हीनघ्नी ४० खंडवर्गैक्यंनयुता ४१ कृतिस्यात् ८१ एवंसर्वत्रज्ञेयं इष्टोनयुग्राशी इष्ट५ १४।४ अनयोर्हतिः ५६ इष्टवर्गेण २५ समन्वितोजातोवर्गः ८१ अथवाराशिः २९७अयं त्रिभिरूनः २९४ पृथग्युतश्च २०० अनयोर्हतिः ८८२०० त्रिवर्गयुतो९ जातोवर्गः ८८२०९ एवंसर्वत्र इतिवर्गः वर्ग मूलेकरणसूत्रंवृत्तं यत्कांत्यादिषमात्तदंत्यहतिहीनंद्विगुणाद्यैर्मूलंसमेनहृतेयत्फलंतच्चकृतिमदादिद्विषमाल्लब्धंहृतिनिघ्नंन्य

सेत पंक्त्यापंक्तिकृतेनसमेनन्यविषमात्यस्कात्तवर्गफलंपंक्त्यांतादृगुणांन्यरूपेतिमुक्तः पक्षेदंस्यात्पदं १३ अत्रोद्देशकः मूलंचतुर्णांचतथानवानांपूर्वकृतानांचसरेवलूनांयथग्रथग्वर्गपदानिविद्वन्दुर्ब्रूहिपृथक्पृथक्तेतिसिद्धजाता १४ न्यासः ४।९।८१।१६।८८-१०९।१००१०००२५ लब्धानिक्रमेणमूलानि २।३।९।१४।२९७।१०००५ इतिवर्गमूलं घनेकरणसूत्रंवृत्तद्वयं समत्रिघातश्च घनप्रदिष्टःस्थाप्योघनोन्त्यस्यतन्त्यवर्गः आदित्रिनिघ्नःस्तनआदिवर्गस्तंत्र्यंहत्यानोथादिघनश्चसर्वं १५ स्थानांतरक्षेनयुतापनः स्यात्कल्प्यतत्खंडयुगंततोन्त्यं स्वंमूलंवर्गघनप्रसिद्धावाराकतोवाविधिरेषकार्यः १६ अत्रोद्देशकः भवघनत्रिघनस्य घनंतथाकथयपंचघनस्यघनंचमे घनपदंचततोपिघनात्मकेयदिघनेतिघनाभवनोमतिः १७ न्यासः ९।२७।१२५ जाताङ्कमेणघना ५२९।१९६८॥१९५३।१२५।खंडाभ्यांवाहतोराशिस्त्रिघ्नःखंडघनैक्ययुक् वर्गमूलघनः स्वघ्नोवर्गादाद्योर्घनोपिवेत् १८ अत्रराशिः ९ अर्धखंडाभ्यां ४।५ हतोजातः १८० त्रिघ्नः ५४० खंडघनाभ्यां ६४।१२५ ऐक्येन १८९ पुनर्जातोघनः ७२९ अथवाराशिः ४ अस्यमूलस्यघनः ८ अस्यवर्गोजाताश्चतुर्णांघनः ६४ इतिघनः घनमूलेकरणसूत्रंवृत्तद्वयं आद्यं घनस्थानमथाघनेदेपुनस्तथात्याहतनोविशोध्य घनंपथक्कृत्वपदमस्यकृत्वात्रिघ्नात्तराघविभज्यलब्धंतु ९ पंक्त्याप्यसेतत्र हतिमंत्यनिघ्नीत्रिघ्नीत्यजेनत्वथमात्मकस्य घनंतद्याहतनक्रमेणसूत्रवृत्तं अन्योमूलमेवंपंक्तिभवेद्देवमतःपुनश्च २० अत्रोद्देशकः पूर्वघनानांमूलार्थंन्यासः ७२९।१९६८।११५३।१२५ क्रमेणलब्धानिघनमूलानि ९।२७।१२५ इतिघनमूलं अथावर्गमूलं तत्रभागजातीकरणसूत्रवृत्तं अन्योन्यहराभिहतौहरांशौराश्योः समच्छेदविधानमेवं मिथोहराभ्यामपवर्तिताभ्यांयद्धरांशौसुधियात्रगुणौ २१ अत्रोद्देशकः रूपत्रयंपंचलवस्त्रिभागोयोगार्थमेतान्वदतुल्यहारान् त्रिषष्टिभागश्चतुर्दशांशाः समच्छेदाभिन्नवियोजनार्थं २२ न्यासः ३ १ १ जाताः समच्छेदाः ४५ ३५ १५ १५ १५ योगजातं ५३ न्यासः २१ १४ समापवर्तितहाराभ्यां १२ १५ वियोगेचजातं ३ २ पुनः समाभिरपवर्तितेजातं १ १ १ ३ इतिअंशसवर्णनजातिः भागजातिरपीथं प्रभागजातीकरणसूत्रवृत्तार्धं लवालवघ्नाश्चहराहरघ्नाभागप्रभागेषुसवर्णनंस्यात् अत्रोद्देशकः इच्छार्धत्रिंशवहृतस्यसुमतेर्हारत्रयंयद्धृतंतत्संख्याक्षोडशांशाचरणाःसंप्रार्थितेनार्थिने दत्तोयेनवराटकाः

कृतिकरणेनापितास्तेनवान्बूहिलवंयदिवेत्सिवत्सगणितेजातिप्रभागमिथां २२ न्यासः ३ ३ ३ १ १ १ सवर्णिते अपवर्तितेचजातं ३ १ १ एवंदत्तोवराटकाः १ इतिप्रभागजातिः भागानुबंधाभागापवाहयोः करणसूत्रंसाधवृत्तं छेदघ्नरूपैःपुलवाधनर्णमिकृत्यभागाधिकोनकोभ्यस्तात् २४ स्वांशाधिकोनैरवलुप्यतत्रभागानुबंधेचलवापवाहे तलस्थहारेणहरंनिहन्यात्स्वांशाधिकोनेनतुतेनभागान्हरेत् २५ अत्रोद्देशकः साधित्रयंत्रयंत्र्यधिकंदृकूहिसवर्णितं जात्यंशभागानुबंधंचतथाभागापवाहनं २६ न्यासः ३ ३ सवर्णिते जातं ९ ३ अग्रेः स्वत्र्यंशयुक्तः सनिजदलयुतःकीदृशः कीदृशोहोव्यंशोत्स्वाष्टांशहीनोतदनुचरहिनोत्रिभिःसन्नभागैः॥ अर्धस्वाष्टांशहीनंनवभिरथयुतसप्तमांशोःस्वकीयैःकीदृक्स्याद्रूहिवेत्सित्वमिहयदिसखेज्ञानुबंधानुबाहौ २७ न्यासः ॥

२ ३	२
२ ३	३
२ ०	०
३ २	२
२ ८	८
२ १	७

सवर्णितेजातं २। ३। २। इतिजातेचतुष्टयं भिन्नसंकलनव्यवकलनयोःकरणसूत्रंवृत्तार्धं भागेतरोनल्यहरांशकांशकल्योहरेरूपमहारराशेः अत्रोद्देशकः पंचांशपादत्रिलवार्धषष्ठानेकीकृतान्क्रूहिसरेममाश्च एभिश्चभागैरपवर्जितानीकिंस्वाश्चयाणां २ कथयाशुशेषं २९ न्यासः २ २ २ २ एषाएकधेजातं ३ एभिर्भागैरपकर्षिनानात्रयाणां ३ शेषं ३ इतिभिन्नसंकलनव्यवकलने भिन्नगुणनेकरणसूत्रंवृत्तार्धं अंशाहतिःछेदवधेनभक्ताल्लब्धंविभिन्नेगुणनेफलंस्यात् अत्रोद्देशकः सत्र्यंशपादोनितयेनभिन्नसप्तमांशाहतंषण्मवेकिं अर्धत्रिभागेनहतंचविद्धिदशांसभिन्नेगुणनाविधौचेत् २९ न्यासः २ ३ लब्धं ५ न्यासः २ २ लब्धं २ इतिभिन्नगुणनं भिन्नभागहरेकरणसूत्रंवृत्तार्धं छेदहृतंलवंचपरिवर्त्यलवस्यशेषः कार्योथभागहरेणगुणनाविधिश्च अत्रोद्देशकः सत्र्यंशपादोनितयेनयच्चत्र्यंशेनषड्वदमेविभज्य दशैश्चयुग्भाग्यसुतीक्ष्णबुद्धेस्वेदस्तितेभिन्नहृतोसमर्था ३० न्यासः २ ३ जातंलब्धं ३ न्यासः ३ २ लब्धं १ इतिभिन्नभागहरे भिन्नवर्गादीकरणसूत्रं वृत्तार्धं वर्गेकृतौघनविधौतद्घनेविधेयोहारांशयोरथपदेचपदप्रसिद्धौ अत्रोद्देशकः साधित्रयाणांकथयाशुवर्गंवर्गीतनोवर्गपदंवदित्र घनंचमूलंचघनात्ततोपिजानासिचेद्वर्गघनौविभिन्नौ ३१ न्यासः २ एषाजातोवर्गः ४९ अतोलब्धंमूलं ७ न्यासः ३ एषाजातोघनः १ ४३ इतिभिन्नवर्गेभिन्नमूलंभिन्नघनमूलानि भिन्नपरिकर्मीष्टकं शून्यपरिकर्मणिकरणसूत्रभाष्यार्धद्वयं

योगेरवंशेषसमंवर्गादेरवंरवभाजितोराशिः रवहारः स्यात्रवगुणः खंरवगुणश्चित्यश्चशेषविधौ ३२ शून्ययुणकेज्ञातेरवंहारश्चेत्युन
स्तदाराशिः अविहतएवज्ञेयस्तथैवरवेर्नानिश्चस्वयुतः ३३ अत्रोद्देशकः रवंपंचयुक्तंशवतिर्किवदस्वस्यवर्गमूलंघनंघनयुतंस्वगु
णाश्चपंच स्वनोधृतादशाचकः स्वगुणोनिजाधंयुक्तश्चाभिश्चगुणितः स्वहतश्चिषष्टिः ३४ न्यासः० एतत्पंचयुतंजातं ५ स्व
स्यवर्गः० मूलं० स्वस्यघनः० घनमूलं० न्यासः ५ एतत्रवेनगुणाः० न्यासः१० एतेरवेनहताः १० अतोज्ञातोराशिः नस्यगुणः० स्वार्ध
क्षेप २ गुणः ३ हरः० दृष्टं ६२ स्वेनगुणितं० त्रिभिर्भक्तंमूलराशिः ६३ ग्राह्यःलब्धं २१ तृतीयांत्रयशुद्धोजातोराशिः १४ अतोयत्स्थ
मानेनविधिनादृष्टकर्मणावालस्थोराशिः १४ अस्यगणितस्यग्रहगणितेमहानुपयोगः इतिपरिकर्मणिव्यस्तविधीकरणसूत्रभा
र्थांदूयं छेदंगुणंगुणछेदवर्गमूलंपूर्वहतंनिरूपणंस्वस्वमूलंकुर्यादृश्यराशेधाभिहृते ३५ अथस्वाद्याधिकोनस्तुलावाद्यानोहा
रोहरः अंशास्त्वविकृतस्तत्राधिलोमत्रोषमुक्तवत् ३६ अत्रोद्देशकः यस्त्रिघ्नोत्रिभिरन्वितः स्वचरणैर्भक्तस्तनःसप्तभिः स्वत्र्यं
शेनविवर्जितः स्वगुणितोहीनोहृपंचवाताः तन्मूलेऽयुतहतेचदशाभिर्जातंहृयंत्रहितराशिवेत्तिहृच्चलाशिविमलावाद्या
विलोमक्रिया ३७ न्यासः अज्ञातोराशिः गु ३ स्वयुं ३ भ० स्वहीनं ३ वर्गहृ ९ मूलयुतं ८ हर १० ६२ यथोक्तकरणेनज्ञातोराशिः
२८ प्रक्षेपः उदाहरणं हारप्रक्षेपोदशाभिर्गुणोद्यंमरुद्गमानवेदलनषड्भिः योनिर्गमद्वयुतुर्यंचवेदहृतंत्र्यंत्रहिरराजसंख्या
३८ न्यासः प० १० १ नि० ८ हृ० २ उक्तप्रकारेणज्ञातोकमलसंख्या ३७ इतिविलोमज्ञानम् दृष्टकर्मणिकरणसूत्रंवृत्तं॥ ॥
उद्देशकालापयदिष्टराशिः गुणोत्सतोद्देशरहितोन्वितोवा दृष्टहृतंदृष्टमनेनभक्तराशिर्भवेत्तोक्तमितिष्टकर्म ३९ अत्रोद्देशकः
पंचघ्नः स्वत्रिभागोनोदशाभक्तः समन्वितः राशिर्यत्रार्धपादैः स्यात्कोराशिर्ह्यूनसप्ततिः ४० न्यासः गुणः ५ स्वहीनं ३ हरः १०
राश्यंशाः ३१ दृष्टं ८ अत्रकिलेष्टराशिः ३ अथपंचघ्नः १५ स्वत्रिभागोनः १० दशाभक्तः १ कल्पितराशेरल्पत्वाधर्पो
देरभिः समन्वितोनातः ३७ दृष्टाहृतंदृष्टमनेनभक्तजातोराशिः ४० एवंयत्रोद्देशरहितेराशौ केनचिद्गुणितोभक्तोवा
अद्देशरहितेयुतोवादृष्टमत्रेष्टराशिंप्रकल्प्यतमिच्छुर्दृशकालापवल्कर्मणिकृतेयल्लिध्यतेनेनभजेदृष्टमिष्टगुणंफ
लंराशिःस्यात् इतीष्टकर्म अथदृष्टजात्युदाहरणं अमलकमलराशेर्यत्रपंचांशषष्टिस्त्रिनयनहरस्त्र्यंशेनतु

र्वेणचार्या गुरुपदमथषड्भिः पूजितंतद्दशांघ्रेः सकलकमलसंख्यांक्षिप्रमाख्याहितस्य ४१ न्यासः २ ५ १ १ दृष्टं ६ अत्रेष्टराशिंप्रक
ल्प्यलब्धाकमलसंख्या १२० अथशेषजात्युदाहरणं स्वार्धप्रादात्ययागेनवलवयुलंयोयश्चेषाश्चकाश्यांशेषांघ्रिश्चलकहेतोः पृथि
व्यामलयानूषट्त्रशेषाद्दयायांशिष्टानिकांत्रिषष्टिर्मजगृहमनयातीर्थपथेप्रयातस्तस्यद्रव्यप्रमाणंवदयादिशवतांशेषजातिश्चकांक्षि
४२ न्यासः २ २ १ ८ दृष्टं ६३ अत्रेरूपंराशिंप्रकल्प्य १ भागान्नशेषादपास्यज्ञातं ७० अथवाभागा २ पवाहविधिनाज्ञातं ७०
दृष्टंविलोमसूत्रेणवाभिर्धतेअनेनदृष्टं ६३ दृष्टगुणितंभक्तं ज्ञातंद्रव्यप्रमाणं ९४० स्वस्वदृष्टंप्रक्षेपं नयत्रभागोनचयत्र
दृष्टंप्रकल्प्याभिष्टहृद्गुणोतरोपः तयोगतुल्याभिसरोरुहाणिसेष्टानिभूजाकमलानिचस्युः ४३ नयत्रभागोनचयत्र
दृष्टंसुरेशकोक्तान्गुणकल्पनिरत्र गुणाहतंपूजनंपद्म संरव्यासेकंपरघ्नगुणकंविनाद्यो ४४ हत्वापुनर्यावदशेष
घातः सेकंतमाद्यःकमलोघसंख्या उदाहरणं अलिकुलाप शिवालयंप्रतिदिशंहरंवयुक्तंचतु हारघ्नवापिका
दुदकात्संगादिनिघ्नश्चयः पद्मानांतुष्टयकृष्टयक्तदुद कप्रक्षालितांघ्रेःप्रमातुल्येःकेनचिदाचितानाजसुरवायेस्तान्
निर्गूहिमे ४५ न्यासः अक्रष्टं १ एतत्रयुर्दृष्टगुणान्तरं २।२।४।५ एषांयोगः १५ ज्ञाताःकमलराशिः एषः सेष्टः भू
जाकमलानि १६ अथवा २२२२ एषांघातोज्ञातानिकमलानि १६ आद्यंगुणकंविनासेकंपरघ्नमित्यादिनाज्ञातानिकमल
नि १५ उदाहरणं विद्वान्कोपित्रिवालयंप्रतिदिशंवापीगणेस्नात्वेत पद्मान्यंगयदंबुसंगवशतश्चेष्टांकनिघ्नानिवै आनर्चा
वुनियेःसमेः एथगहोपूतेर्गणेस्नात्सरेवपद्मैः पादुत्रयंचयदिवाकरसंख्यमितिंगूहिमे ४६ न्यासः इष्टांकः १।२।३।४। मू
लापद्मानि २४ मूलकमलानि ४१ अत्रेरुकृतेरियंप्रक्षेपसूत्रं इष्टंचेदुणविषमंयेभाज्यानान्यचेनहरः दृष्टंक्षेपस्तदालब्धेः क
मलानिगुणार्धनं यत्रदृष्टंभवेत्तुल्यगुणेचैकोगुणोविधुः तद्धरष्टापहृज्ज्ञात्वाज्ञात्वाद्यानिहरष्टतः उदाहरणं वनस्थशुशिव
हस्यैविघ्नपादस्रुवाष्यास्त्रिगुणंकज्ञचयोथनोयसंगाद्भूपद्मैः वदष्टयंगिहरंतेसमेविद्वांपांस्तान्द्रव्याभिरथत्रिसंख्यांहृज्ज्य
तांभितिमे ४९ न्यासः २ ३ ३ ३ दृष्ट० यथोक्तकरणेनज्ञातानिमूलकमलानि ५० भूजापद्मानि० १० १ अथवाविश्लेषना
युदाहरणं पंचांत्रेगालिकुलात्तदंघ्रिगमत्र्यंशोद्धतोर्धिश्लेषस्त्रिगुणोमृगाक्षिवकुटजेदोलायमानोपरः॥

कांतेकेनकिमालतीपरिमलप्राप्तैककालप्रियाद्युनाकृतदृतलंतोन्मत्तिरेवद्भृंगोलिसंख्यांवद न्यासः २ १ २ इष्टं १ अत्रूपंराशिं इष्टघ्नंकृत्यप्राग्वज्ज्ञातमलिकुलप्रमाणं ९५ एवमन्यत्रापिइष्टकर्म अथसंक्रमणेकरणसूत्रं योगांतरोनयुतोर्धितस्तोराशी स्मृतेसंक्रमणाख्यमेतत् उदाहरणंयथायोगः शतंसेकावयोगः पंचविंशतिः तोराशीवदमेवत्सवेत्तिसंक्रमणंयदि ९० न्यासः योगः १०१ वियोगः २५ यथोक्तकरणेनजातोराशी ६३२८ क्षेपसूत्रं अध्यादिसंख्यानिर्हितिर्गर्वोमानंप्रजायतेतद्धतादिविभक्तस्यात्मसंक्षयेपथक्पथक् ५१ उदाहरणं गोवृथंचतुरध्वनः समंमगंतषड्भिर्नरैरर्पितंतोयंसप्तधुनाघ्नंपथक्पथक्षडाप्लुतंद्वाष्टितं सायंतर्णाकदंबीनोत्कखमनःकुर्वंत्रहबारवंयातंषोडशभिर्नभिर्वदसरवदुग्धंचतद्गोमितिं ५२ न्यासः मा४ ६७८ १६ एषां घातः २१०४ वर्गसंक्रमणेसूत्रं वर्गांतरंराशिवियोगभक्तंयोगस्ततःप्राक्तवदेवराशी उदाहरणं राश्योर्यद्योर्वियोगोष्टतत्कृत्यो श्चतुःशती विवरंद्वाहतोराशी शीघ्रंगणितकोविद ५३ न्यासः सप्तनर ८ वर्गांतर ४०० जातोराशी २१२९ इतिविषमकर्म ॥ अथकिंचिद्दृगकर्मोच्यते करणसूत्रं इष्टकृतिरष्टगुणिता ८ ऐकादशहतावियोजितेष्टेन एकः स्यादस्यकृतिर्दलितासैकापरराशिः ५४ रूपंद्विगुणेष्टहतंसंप्रथमंतथवापरंरूपं कृतियुतिवियुतिव्येकवर्गोस्यातांयथोराश्यो ५५ अत्रोदाहरणं राश्योर्यद्योः कृतिवियोगयुतीनिरेकेमूलप्रदेप्रवदंतोममसमित्रयत्र क्रियंतेवाजगणितेपटवोविमूढाः बीजाकवीजगणितंपरिभावयंतः ५६ अत्रप्रथमानयनेकल्पितामिष्टरूपार्धं २ अस्यकृतिः १ अष्टगुणिताजाता २ ऐक्यंएका १ दलिता ३ इष्टेन १ हताजाताप्रथ मोराशिः १ अस्यकृतिः १ दलिता ३ सैकाअयमपरोराशिः २ एवमेकेनेष्टेन १ जातोराशी १ ३ एवमेकेनेष्टेन २ जातोराशी ३ ५ ७ द्विकेन ३ ९ ९ अथद्वितीयप्रकारोष्टे अनेनाष्टगुणान २ रूपं १ भक्तं ३ एतदिष्टसहितंजातःप्रथमोराशिः २ द्वितीयोरूपसै कं १ एवंराशी ३ २ एवंद्विकेनेष्टेन २ जातोराशी ६ २ त्रिकेण १९ २ त्र्येण ३ जातौ ११ २ अथवासूत्रं इष्टस्यवर्गस्यचतुर्गु णस्यैकेनोनस्यावष्टंभोगुणोप्रथमः मैकाराशिस्थानमेवंव्यक्तेऽथवाव्यक्ते ५७ इष्टं ३ अस्यवर्गेवर्गः २ अष्टघ्नः ८ सैकः ३ जातः प्रथमोराशिः ३ पुनरिष्टं ३ अस्यघनः २ अष्टगुणाजाताद्वितीयोराशिः १ एवंराशी ३ २ अथवैकेनेष्टेन १ ८ द्विकेन १२ १८४ त्रिकेण ६४९ २१६ एवंसर्वेषुविषमप्रकारेषुइष्टवशादनंतं पाठसूत्रायमं बीजंरूढमित्यवभासते नास्तिरूढममूढा ४

नांनैवभेदेत्यनेकधा ५८ मूलगुणकजातोकरणसूत्रमुत्तरार्धं गुणघ्नमूलोनयुतस्यराशेर्दृष्टस्यशुक्लस्यगुणोर्धकृत्यामूलंगुणा र्धनयुतंविहीनंवर्गःस्वतंप्रकृष्टभीष्टराशिः ५९ यदालवेश्चोनयुतःसराशिरकृतभागोनयुतेनभक्ता दृश्यंतथामूलगुणांचतार्ध्यासाध्यस्त नः प्राक्तवदेवराशिः ६० प्रदेशसूत्रं गुणार्धवर्गान्वितरूपमूलंयुक्तंगुणार्धेनतदाविधेयं गुणघ्नमूलेरहितेचराशेर्युतविहीनंकृतिरस्यराशिः १ यत्रोदाहरणराशिः समूलेनकेनचिद्गुणितेनऊनोयुतोवाहतस्तगुणार्धकृत्यायुतस्तथासंहतगुणार्धेनयुक्तकार्यात्पद मूलोनोदृष्टराशिः अष्टगुणघ्नमूलयुनोरूपसहितोविहीनंकार्यं तत्रवर्गोराशिः स्यात् मूलोनेदृष्टेतावदुदाहरणं बालमरालकुल मुक्तरलालिसनीलविलासभरमंथरगाध्यापश्यत् कुर्वंत्कलिकुलरुकुलरंसद्भृंगंशोभंजलेवदमरालकुलप्रमाणं ६१ न्यासः मू गु० ४ दृश्यं २ अस्ययुताधकृत्या ४९ युक्तस्य ८१ मूलं ९ गुणार्धेन ३ युतं ४ वर्गीकृतंजातंदृगणप्रमाणं १६ अथमूलयुते दृष्टेउदाहरणं सपदंनवभिर्युक्तःस्याच्चेत्त्रिंशत्ताधिकं शतद्वादशकंवदृन्दः सराशिर्निगद्यतां ६२ न्यासः मू०गु० ९ दृष्टे १२४० उक्तप्रकारेणजातोराशिः ९६ उदाहरणं यातंहंसकुलस्यमूलदशकंमेघागमेमानसंप्रोड्डीयस्वलपक्षिभिर्नवनमगादृष्टांत्राशंकी मत्तटात्र बालेबालमृणालशालिनिलिकेलीलिकपालालसंरदृष्टंसप्तगजैश्चयत्रसकलैर्यूथस्यसंख्यावद ६४ न्यासः मू०गु० २० भागं २ दृष्टं ६ यदालवेश्चोनयुतस्यइत्यादिनाभागोनेकेनदृष्टेमूलगुणभक्तेमू०गु० दृष्ट ८ आद्यांगुणघ्नमूलोनयु तस्यस्यादिनाजातंहंसकुलप्रमाणं १४४ उदाहरणं पार्थः कर्णंकथंमार्गणगणंक्रुद्धोरणेसंदधेनस्यार्धेननिवार्यतत्तद्गणंमूल मन्यैर्भिरुधान् शल्यंषड्भिरथेषुभिस्त्रिभिरपिच्छत्रंध्वजंकार्मुकंचिच्छेदास्यशिरः शरेणकतितंतानर्नुनेः संदधे ६४ न्यासः मू० गु० ४ भागं २ दृश्यं १० यदालवेश्चोनयुतस्यादिनाजातंचरणमानं १०० स्वंशाप्तोनालघुभागभक्तस्तलांत्यकस्तेनविधाभाजनीयं दृश्यंत थामूलगुणांचतार्ध्यासाध्यस्ततः प्राक्तवदेवराशिः ६५ उदाहरणं आलिकुलदलमूलंमालतीमानमष्टाभिरहतनवमभागाश्चालिनी मंगमेकं निशिपरिमललुब्धंपद्ममध्येनिरुद्धंतरणितरणंतन्मूर्छितोतालिसंख्यां ६६ अत्रकिलराशिनवांशाष्टकंराश्यर्ध मूलंचराशेर्हरणं रूपंहृत्यंदृश्यंतच्चार्धंतच्चार्धंतच्चार्धंराशिरर्धंत्र्यंशोराश्यर्धस्याहितिसएवभागोन्यस्तः मू०गु० भाग ८ दृश्यं २ एतच्च र्धितं १ अतःआद्यांथदालवेश्चोनयुतेत्यादिनाप्राग्वल्लब्धंराशिरर्धं ३२ एतद्गुणितमलिकुलप्रमाणं ७२ योराशिरष्टाद्यभि स्वमूलेराशिभिर्भागेनसमन्वितश्च जातस्तावान्हारश्चाकंनमाभुजामीहिपाद्यापहृतालितंचत् ६७ न्यासः मू०गु १८ भागः २

स्य १२०० अनेकेन १ भागेऽनेन २ मूलगुणं रूपवर्गमूलाग्रजातोराशिः ५ ७६ अथत्रैराशिकेकरणसूत्रंवृत्तं प्रमाणमिच्छाचसमा नजातीभ्यांतयोस्तःफलेमन्यज्ञाते मध्येतदिच्छाहतमायद्दृत्यादिच्छाफलंव्यस्तविधिर्विलोमे ६८ उदाहरणं कुंकुमस्यसुरत्नफलद्वयं निष्कसप्तमलैर्विक्रीतमथादृ प्राप्यतेसपादमेवणिग्वरश्चिनिष्कनवकेनतल्लिप्सयत् ६९ न्यासः ३।५।८ लब्धानिकुंकुमपलानि ५२ क र्यो २ उदाहरणं प्रकृष्टकर्दूरयलब्धेषष्ट्याचिलक्ष्यतेनिष्कचतुष्कयुक्तं शतंतदाह्यदशानिसपादैः फलैः किमाचक्ष्वसरत्नविक्रिय ७० न्यासः ६२ १०४ ४९ लब्धानिष्काः २० द्रम्माः ३ पणाः ८ काकिण्यः २ वराटकाः ११ वराटकभागाः २ द्रम्मद्वयेनमाषा ग्राह्या शालितं डुलरवारिका लब्धाचेत्पणासप्तत्यालक्षिसपादिकथ्यतां ७१ अथप्रमाणस्यसमानजीकरणार्थंद्रम्मद्वयस्यपणीकृतस्य न्यासः २२ ८। ५७०। लब्धंरत्नार्यो २ द्रोणाः ७ आढक १ प्रस्थो २ अथव्यस्तत्रैराशिकं यत्रेच्छाहृद्दोफलस्यक्षासोल्लासेवाहृद्दिस्तत्रव्यस्तत्रैराशिकं॥ अत्रप्रक्षेपसूत्रं इच्छाहृद्दोफलेक्षासोक्षसेवृद्धिश्चजायते व्यस्तत्रैराशिकंतत्रत्रयंगणितकोविदैः ७२ तद्यथा जीवानांवयसोमो ल्यंतोल्यवर्णस्यहेमनि भागहारेश्वराणांव्यस्तत्रैराशिकंभवेत् उदाहरणं प्राप्नोतिचेत्षोडशवत्सराल्त्रीन्द्वाभिंशतांवत्सराकिं द्विपूर्वहीनिष्कमुखाः प्राप्नोतिद्वः षट्ठवहस्तदाकिम् ७२ न्यासः १६ २२ २० लब्धं ३५ न्यासः २ ४ ६ लब्धं ६ उदाहरणं दृव्यवर्ण सुवर्णचंद्रयाणोमतमाप्यते निष्कृणांतिथिवर्णतुतशवदर्कंयन्मिते ७४ न्यासः १०२५ लब्धं३ उदाहरणं सप्ताष्टकेनमानेनराशौ सस्यस्यमापिते यदिमानंशतंनवतिनदापंचाष्टकेभकिम् ७५ न्यासः७ १०० ५ लब्धं१४० पंचराशिकादौकरणसूत्रं पंचसमन वराशिकादिकेन्योन्यपक्षनयनंफलाछेदो सुविधायवद्धराशिज्ञेवधेस्वल्परासिवधभाजितेफलं ७६ अत्रेदृशकः मासेशत स्थयदिपंचकलांतरंस्याद्दर्षेगतेभवतिकंवदषोडशानां कालंतथाकथयमूलकलांतराख्यां मूलधनेगणककालफलेविदित्वा॥ ७७ न्यासः १०० २३ लब्धंकलांतरं ४८ कालज्ञानार्थंन्यासः १०० ३ लब्धंमूलधनं १६ उदाहरणं सप्तत्रयोमासनवशतस्यचत्वा रिंशांतरंपंचपंचमांशाः मासेस्थिभिःपंचलवाधिकैस्तैर्वार्षिकैःषड्भिः स्फुटमुच्यतांकिं ७८ न्यासः ३०० २५ लब्धंकलां तरं १९ इतिपंचत्रैराशिकं अमलत्रराशिकेउदाहरणं वित्तोत्रिकरः ५ ७ कराष्टकमितादेर्घ्यांविंचित्राश्चत्वे ५०० २५ दूपैरल दृपदृस्त्रप्रपदिकाअष्टलभंतेशते दैर्घ्यसार्धकरत्रयापरपटीहस्तार्धविस्तारिणीतादृक्किलभंतेदुतंवदवणिग्वाणिज्यकेवित्त चेत् ७९ न्यासः ३ लब्धाः द्रम्माः १४ पणा ९ काकिणी १ वराटकाः ६ वराटकभागौच ३ इतिसप्तराशिकं॥ ॥ ५

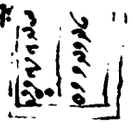

«अथनवराशिकं पिंडेष्टैर्कमितांगुलाः किलचतुर्वर्गांगुलाधिस्तनोपरिधरीतयाचतुर्दशकरांत्रिशल्लभंतेत्रातम् एतावि स्तृतिर्दैर्घ्यपिंडमितयोर्येषांचतुर्वर्जिताः पट्टास्तेवदमेचतुर्दशसरैर्मोल्यंलभंतेकियत् ८० न्यासः १२ १ लब्धानिष्काः १२ २० कर्दिनाद्रम्मा ३ २० अथैकादशशतार्किकं॥ ((पट्टाथप्रथमोदितप्रमितयोगव्यूतिमाच्छेदितानेषामानयनायचेच्छ षट्कंभाटकं अन्ययेनदर्शनंनिगदितामानेचतुर्वर्जिताल्लेषाकभवंतीतिभाटकमितिर्गव्यूति १२ २० २ लब्धाः भाटकद्रम्माः ८ करणसूत्रं तथैवभांडोन्नतिभांडकोपरिविधिर्धर्यस्यसोदाहृमोल्ये अत्रेदृशकः द्रम्मे णलभ्यतेदृहाभन्नतत्रयंचेन्नृतत्पणनाविपणौवरदाडिमानि आम्रेवदाशुदृशभिः कतिदाडिमानिलभ्यानितादृ निमयेनभवंतिमित्र ८२ न्यासः १५ ३० लब्धानिदाडिमानि १५ इतिभास्करार्यपृथूदकचेतायांगणितपाद्यो त्तरखंडेत्रैराशिकंनाम सप्तमंप्रकीर्णानि ७॥ अथमिश्रकव्यवहारकरणसूत्रंसार्धवृत्तं प्रमाणकालेनहतंप्रमाणंविमिश्रकालेनह तंफलंच स्वयोनभक्तेचस्वयंकृतेनतेमिश्राहृतेमूलकलांतरलः १ यदेष्टकमीरित्यादिधेस्तत्रमूलेमिश्राच्युतेतत्रकलांतरंस्यात्॥ अत्रेदृशकः पंचकेननभतेनाद्दमूलंस्वसकलांतरे ३६२२५। ३७५ अथवेष्टकर्म तद्यथा कल्पितंसहस्रंनवत्यधिकृतत्रयद्द मूलकलांतरे २ न्यासः १२ २० लब्धंकमेणमूलकलांतरे ६२५। ३७५ अथवेष्टकर्म तद्यथा कल्पितमिष्टरूपं २ उद्देशकरा लापदिष्टराशिरित्या ५ ० दिनाकरणेनरूपस्यवधेकलांतरं ३ एतद्युतंनरूपेण ८ दृष्टं १००० रूपगुणंनभक्तेलब्धंघनं ६२५ एतन्मिश्राच्युतं २७५ कलांतरंस्यात् प्रमाणकालः प्रमाणं १०० विमिश्रकाल १२ फलं ५ योगः १६० मासेज्ञातस्य १०० यदिपंचकलांतरंतदावर्षेरूपस्यकिं इतिपंचराशिकेनलब्धंकलांतरं २ एतद्युतंरूपंसकलांतरं ८ तेनदृष्टमिष्टगुणंभजादिति। करणसूत्रं अथप्रमाणेगुणितात्सकालाव्यतीतकालघ्नफलाद्धृतास्तेस्वयोगभक्ताश्चविमिश्रनिघ्नाः प्रयुक्तखंडानिष्टघ्नभवं ति अत्रेदृशकः यस्यैकत्रिंशत्कचतुष्कशतेनतदंखंडेत्रिभिर्गुणकनिष्कत्रयंषड्भिः मासेषुसप्तदृत्रापंचसप्ततुल्यमाप्तखंडत्रयोप हिफलंवदखंडसख्यां॥ ३ ७ ७ ८ ८ ८

भिन्नैर्वाणिज्यतोवदविभज्यधनानितेषां ८८ न्यासः ५१ ५८ ८५ मिश्रधनं ३०० ज्ञातानिफलानि ७५ १०० १२५ एतान्याद्यि
धनेरूनितानिफलानाः २४ ३२ ४० अथवामिश्रधनमाद्यिधनेक्यानिसंसर्गलाभयोगः ९६ आसिद्धसंपर्याणितप्रक्षेपयोगभक्ते
लाभाः २४ ३० ४० करणसूत्रंवृत्तार्धं भज्येऽदोंश्चरथमोर्विभिन्नेरूपभक्तेत्यादिरूपंतत्कालः उदाहरणं यानिज्ञराद्यिनाद्यिनार्धन्न
नीयपष्टेः संपूर्ण्यतेहिपृथक्पृथगवमुक्ताः शापोद्दासुगपदेवमस्वविमुक्तास्तेकनवासरनवनतदावदाशु ८९ न्यासः
ऊर्ध्वपूरणकालाद्यिनांवाः २ करणसूत्रं पण्येः स्वमौल्यानिभजेद्वस्वभागैर्हतावदर्केणभजेच्चतानि भागाश्चभिन्नेषणधने
नरूपाणिमौल्यानिपण्यानिपथाकमंस्युः ९० साध्यंतद्रूपमानकत्रयमद्रम्मणमानाष्टकमुन्नानांतु यद्विन्नयोदद्रामित्राण्यनाव
णिक्काकिणीः आदायार्धपथंतदूर्ध्वमुदयंदुर्लभमुद्दिष्टभागान्वितंक्षिप्रंक्षिप्रमुजोमहियतः सार्थीयनोयास्यति ९१ न्यासः ३५
मिश्रधनंअत्रमौल्येस्वभागगुणितेप्रण्यार्थभक्तेजातं ४२ अत्र१२ पौर्वेगिनानेन ३५ एतएवभागोच २७ मिश्रधनंन२
२५ संगुणवभक्तेजातंतद्दलमुद्रमौल्ये २८ २ तथानंदुलसुद्रभागाश्च ३५ अत्रतंदुलोमौल्यंकाकिण्यः १० वराटकाः २३
वराटकभागांश्च ३ सुक्तमौल्येकाकिण्यो २ वराटकाः ८ वराटकभागौच २ उदाहरणं कर्पूरस्यनिष्कयुगलेनकंफलंप्राप्यतेषे
ष्यानंदनवैदनस्वचपलंद्रम्माष्टभागेनचेत् अष्टादशनवागणः षडदशांशकेणमहत्तान्भागैरेककषोऽशष्टकामितेरूपान्व
द्धीम्यहं ९२ न्यासः द्रम्माः ३२ कर्पूरपलस्यद्रम्मः २ चंदनं१द्रम्म२ अगरुपः २ कर्पूरभागः १ चंदनभागः १८ अगरुभागाः
८ मिश्रधनंद्रम्माः १६ लब्धानेकर्पूरादीनांमौल्यानि २८ ८८ तथातेषांमौल्यानि ४ ६४ ३२ करणसूत्रंवृत्तं नरप्रहासानि
नरलक्षैरिहहतेस्युःवस्तुमौल्यसंख्याः शेषैर्हतेशेषवधेपथेकेऽष्टरसान्मनौल्यान्यथवाभवंति ९३॥ अत्रोद्दाहः माणिक्य
एकाभद्रनीलदशार्कमुक्ताफलानांशतसंख्याणिपंचरत्नवणिजांयेषांचतुर्णांधनं संगत्यैकत्रतेनतन्निजधनाद्यत्रैकमेकमि
थोमातास्तत्स्वधनाःपथग्वदसरत्नद्रम्मौल्यानिमे ९४ न्यासः माणिक्यानि ८ द्रम्मौल्यः १० नीलकानि १०० पद्म५ नरमणि
नदशैव४ रत्नसंख्यासुनिवासुशेषाणिमाणिक्यानि ४२ ६ मुक्ता ५६ ७१ एतैरष्टशतोविभक्तैरत्नमौल्यानिस्युरिति
तानिपथाकथंविदृष्टेकल्पितानिमानीतिनथाकाप्यंगं ९५ अतोज्ञातानिमौल्यानि २४।१६।१।९६ अथवाद्वाषाणांव
पेष्टथक्त्रेषेभक्तेजातान्यभ्यानि ५७६॥ २८ ४ २८।२३० २ एतेषामेतद्रम्माः संभाव्यंते अथसुवर्णगणितक

15
1955

रणसूत्रंवृत्तं सुवर्णवर्णाहतियोगराशोस्वर्णैक्यभक्तेकनकैक्यवर्णः वर्णाभवेच्छोधितहेमभक्तेवर्णोधृतेश्छोधितहेम
संख्या ९५ अत्रोद्दाहः विश्वार्करुद्रदशवर्णसुवर्णमाषादिग्वेदलोचनयुगप्रमिताः क्रमेण आवर्तितेषुवृत्तेषुसु
वर्णवर्णस्तूर्णसुवर्णगणितज्ञवाणिग्भवेत्कः ९६ तेश्छोधनेनयादिवेशतिरुक्तमाषाःस्युः षोडशद्राद्विणवर्णमितिस्तदा
का चिच्छोधितभवतिषोडशवर्णहेमतेर्विज्ञातिः कतिवदाशुभवंतिमाषाः ९७ न्यासः ३ १२ २१ २ ज्ञातभवंतिनव
र्णमितिमाषाश्च २३ एतएवयदिश्छोधिताः संतषोडशमाषाः भवंति १६ तदावर्णमितिः का १५ यदिषोडशवर्णस्वर्ण
भवंतितदामाषाः कतिस्युरितिस्युरितिलब्धामाषा १५ वर्णज्ञानार्थं करणसूत्रंवृत्तं स्वर्णैक्यानिघ्नायुक्तिज्ञातवर्ण
क्यवर्णेनहीनवधैक्यहीनात् अज्ञातवर्णाग्निजसंख्ययाप्तमज्ञातवर्णस्यभवेत्प्रमाणम् ९८ उदाहरणं दशेंद्रावर्णा
वसुनेत्रमाषाअज्ञातवर्णस्यषडेतदैक्यं ज्ञातंसरंवद्दादशकंसुवर्णमज्ञातवर्णस्यवदप्रमाणं ९९ न्यासः १० ११ ७
लब्धमज्ञातवर्णमानं १५ करणसूत्रंवृत्तं स्वर्णैक्यानिघ्नायुक्तिज्ञातवर्णः स्वर्णघ्नवर्णैक्यविशोधितोसौ अहेमवर्णाग्नि
जयोगवर्णविश्लेषभक्तोविदितान्निजंस्यात् १०० उदाहरणं दशेंद्रवर्णायुगचंद्रमाषाकिंचिन्नथाषोडकस्यनर्षां॥
ज्ञातंयुतोद्दादशकंसुवर्णकनकेनषोडशवर्णमाषाः १०१ न्यासः १० २८ २८ लब्धंमाषमानं १ करणसूत्रंवृत्तं सा
ध्येनोनान्यवर्णाविधेयः साध्यावर्णः स्वल्पवर्णान्वितश्चद्दष्टशुण्णोशेषकेस्वर्णमानेस्यातांस्वल्पान्यवर्णयोस्तु १०२
उदाहरणं हाटकगुटिकेषोडशद्दादशवर्णायद्युनोसरंवज्ञानं द्वादशवर्णीस्वर्णद्रहिनयोःस्वर्णमानेमे १०३ न्यासः वर्णी १२
१० साध्यवर्णः १२ लब्धासुवर्णमानंमाषाः १६।१० द्विकंअथवा २६ २० अर्धगुणितत्व १८ २० एवंबहुधा संज्ञातव
र्णास्तकांचनैक्येहेमघ्नवर्णैक्यविशोधितंच निष्पन्नवर्णाविदितान्निजज्ञातवर्णोतरासंरवस्तुनष्टहेम १०४ उदाहरणं
द्वादशद्दादशकैकादशवर्णानवपंचशून्यसुवर्णाः ज्ञात्येकादशद्दादशाःपंचदशद्दादितयसहिताश्च १०५ अज्ञातवर्णिकार्थं
कसंतिसुवर्णाश्चकथयाशु न्यासः १२ २ ३ संज्ञातवर्णः २ लब्धासुवर्णाः १६ जीवबुद्धकानयनेकरणसूत्रं

वृतहृयं मौल्येनाकिंचिदधिकेकतरस्यजंतोजीवान्निहत्यसकलांश्चसंहृत्यार्थं संशोधयेन्निजधियागुणयेत्तथैवभिन्ना यथाभवंतिनस्यतंदेक्यतुल्या ६ उत्पन्नकुरकहतेषुचजीवमौल्येकेनेषुतत्रविगुणेगुणकृस्तकल्यः बुध्यातुतत्रगुण काहतमौल्ययोगंदृव्यादिशोध्यविगुणार्धहतेगुणः स्यात् ७ उदाहरणं त्रिभिःपारावताःपंचपंचभिःसप्तसारसाः सप्त भिर्वहंसाश्चनवभिर्हिणात्रयं ८ राजपुत्रविनोदार्थंज्ञात्वामौल्ययथोदितं ज्ञानेनेकेनरूपाणांजीवान्योज्ञातमानय ९ न्यासः ६।५। ७। ९ लब्धानिरूपाणि ३ ५ ७ ९ लब्धंसमजीवमौल्यम् एवंन्यासंकृत्वाकिंचिदधिकेकतरस्यमौ ल्यस्यजंतोमौल्येनानेन ३ जीवानिछयासहतेनिहत्यसंजातो १५।२१।२७।९।३।३०० एतयोःश्रेढिबोध्यजाताः १२।१६।२० २०० एतान्तथैष्टगुणयेत् यथागुणितानामेकेनहृतातुल्याभवेत् एवमुत्पन्नाःकुट्टकाः ३।४।५।वा६।३१४।वा७।१ ।५। वा९।२।३।१७।वा४।९।१ वा ४।७।२ वा५५।३ वा २।६।४।वा ८।४।२ वा २।१। ८ वा १।१।७ एवमेतैः स्वबुध्योत्यादि तकुट्टकेगुणितेषुजीवमौल्येषुतत्रविगुणेगुणरहितरूपेणगुणकृः कल्प्यः स्वबुध्यातुगुणकाहतमौल्ययोगमित्यादिस त्रैराशिकविगुणरूपेणलब्धोगुणः ४ एवमेतेनसहितैः एथक्स्थकुट्टकैरेभिः ३।४।५।४ लब्धजीवमौल्येसंख्या ९।२०।३५ ।२६ जीवसंख्या ९५।२८।४५।१२ करणसूत्रश्लोकत्रयवृत्तं एकाद्यकोत्तराअंकाव्यस्ताभाज्याः क्रमस्थितैः परंपूर्वेण ।संगुण्यतत्परस्तेनतेनच ९ एकादिभिर्दाप्यहरैःसाधारणंस्मृतं छेदश्चित्युत्तरेछेदस्युपयोगास्यनादिदाम १० मुखावहनभेदोरवडभेदोचाद्यात्यके वेद्यकरसभेदीयतेनोक्तंविस्तरतेन्यथात् ११ तत्रतावच्छेदश्चित्यत्तरेकंचिदुदाहरणं प्रस्ता भिन्नगायत्र्याःस्युपादव्यक्तयः कति एकादिगुरवश्चाशुकतिकृत्यन्यतोपृथक् १२ इहहिषडक्षरोगायत्रीचरणः अतःषडंतानांमे काद्यंकोत्तरांकावांव्यस्तानांक्रमस्थानांचन्यासः ६।५।४।३।२।१। यथोक्तकरणेनलब्धारूपादिगुरवोव्यक्तयः ६ द्विगुरवः १५ त्रि गुरवः २० चतुर्गुरवः १५ पंचगुरवः ६ षड्गुरवः १ अथैकः सर्वलघुः १ एवंमासामेकंसैकंपादव्यक्तिमिति ६४ एवंचतुश्चरणा क्षरसंख्यानंकान्यथोक्तंवान्यस्यैकादिगुरुभेदानानीयतेतेषामेकंसैकंकृत्वाजातागायत्रीदृतसंख्या १६७७७२१ ७

17
1985

एवमुक्ताद्युत्क्रांतिपर्यंतंछंदसांव्यक्तिमितिज्ञानं उदाहरणं त्रिष्टुभे एकादिव्यादिमुखावहनमितिमहोक्षहिमेभरक्षिभर्तृहर्म्यरम्ये ष्वमूरवेचतुरविचिंतलक्षणज्ञालाविज्ञाले एकादिव्यादियुक्तामधुरकटुकषायाम्लकक्षारनिक्तैरेकस्मिन्षड्रसेस्युर्गुणकक्रांति वर्त्यंजनव्यक्तिभेदाः १२ मूरवान्यासः ६ ३०।५ ५ ४ ३ २ १ लब्धाएकादिव्यादिमूरवावाहनसंख्या ६ ३६ ५६ ७० ५६ २८ ८ एवमष्टमूरवैराजगरहेमूरवावाहनभेदा २५५ अथवाहिनीयोदाहरणन्यासः ५ ५ ५ ५ ५ ५ लब्धाव्यंजनंव्यक्तिसंख्या ६४ एकादिरसयोगेन ३।६ ५ ४ ३ २ १ इतिभास्कराचार्यविरचितायांपाट्यांलीलावत्यांमिश्रकव्यवहारः समाप्तः ॥ ॥अथश्रढीव्यवहारकरणसूत्रं मेकपदघ्नपदार्धमथैकाद्यंकयुतिःकिलसंकलितारव्या साद्यिुतेनपदेनविनिघ्नीस्याश्रेढिता खलुसंकलितैक्य १४ उदाहरणं एकादीनांनवानांपृथक्संकलितानिमे॥ तेषांसंकलितैक्यंनिघ्नचक्षवगणकद्रुत १५ न्यास १।२।३।४।५।६।७।८।९ लब्धान्येषांसंकलितानि १।३।६।१०।१५।२१।२८।३६।४५ एषांमेकयानि ४।१०।२०।३५।५६। ८४।१२५।१६५ करणसूत्रं॥ द्विघ्नपदंकृत्युत्रिविभक्तंसंकलितेनगुणंतत्कलितयोगः संकलितस्यकृतेः सममेकाद्यंकघनैक्यमुद्दि रितमाद्यः १६ अत्रोदाहरणं नवानामेववर्गैक्यंघनैक्यंचवदद्रुतम् कृतिसंकलनामार्गेणाकुलायादितेमतिः ९७ न्यासः॥ १।२ ।३।४।५।६।७।८।९। लब्धमेषांवर्गैक्यं २८५ घनैक्यंच २० २५ करणसूत्रं येकपदघ्नचयोमुखयुक्तदलस्थधनंमुखयुक्तदलंत तत् मध्यधनंपरसंगुणितंततत्सर्वधनंगणितज्ञनदुर्गं १८ अत्रोदाहरणं आद्यद्विनेघ्नमचतुष्टयंयोदत्ताद्विजेथाःनुदिनेप्रवृ त्तः शतुसरेषपचत्रचयेमपक्षोरुभावदद्याद्भुतनेतनदत्ताः १९ न्यासः आ४ चय५ गच्छ १९ आदिधनं ४ मध्यधनं २९ अंत्यधनं७४ सर्वधनं ५ ८५ उदाहरणं आदिःसप्तचयः पंचगच्छोष्टोयत्रतत्रमे।मध्यात्यधनसंख्येकवदसर्वधनंवद्धि १२० न्यासः आदि७ चय५ गच्छ ८ आत्यधनं ४२ मध्यधनं ४९ सर्वधनं १९६ अत्रसमादिनेगच्छेमध्यादिनाभावात्मध्यात्त्यागपरादिनधनयोगार्धं मध्यधनंभवतुमहतीत्येवंधनतिरुत्याद्याः करणसूत्रं गच्छहतेनगणितेवदनंस्याद्येकपदघ्नचयार्धविहीने उदाहरणं पंचा दिकंज्ञातंश्रेढिफलंसप्तपदंकिल चयत्रयंवयंविघ्नावदनंवदनंदन २१ न्यासः आदि० चयः ३ गणितं १०५ लब्धंआदिधनं

८ करणसूत्रवृत्तार्थं गच्छवृत्तेधनमादिविहीनंचयैकपदार्धार्धहतंचचयः स्यात् २२ उदाहरणं प्रथममागमदर्शयोज्ञेनयोज्ञेनशास्त्रद्
ननुनकथासौवृद्धिधानोऽन्यथा अरिकरिहरणार्थंयोज्ञनानामशीत्यारपुनगरमवाप्तः सप्तरात्रेणधीमान् १२३ न्यासः आदि२
गच्छ७गणितं८० गच्छवृत्तं ८७ आदिविहीनं ८६ चयैकपदार्धेन३हतं २२ लब्धमचयः २३ करणसूत्रवृत्तं श्रेढीफलाउत्तरलो
चनघ्नाच्चयार्धवर्गान्तरंवर्गयुक्तात् मूलंमुखोनचयखंडयुक्तंचयार्धसंगच्छमुदाहरन्ति २४ उदाहरणं द्रम्मत्रयंयः प्रथ
मेऽह्निदत्वादशभूमृतोऽहिचयेनतेन शतत्रयषष्ट्यधिकंदिनेऽभ्यादत्तंक्रियाद्विदिवसैर्वदाशु २५ न्यासः आदिः३चयः२गच्छ०
गणितं३६० लब्धागच्छः १८ करणसूत्रं गच्छकृतिर्गच्छयुतारलिताऽगणितंचतद्वर्गे अत्रोद्देशकः आदिश्चोत्तरमज्ञातंषट्च
गच्छधनेतथा तत्रादिचोत्तरंब्रूहिपृष्टश्रेढित्वयाऽऽशुना न्यासः आदि० उत्त२० गच्छ६ धुवृत्त०अ३च३ करणसूत्रमाधार्या
विषमेगतेत्यकेगुणकःस्थाप्यःसमेधृतवर्गःगच्छक्षयांतमंत्यान्त्यगुणवर्गजफलंयत् १२६ व्येकघ्यकगुणोधृतमादिगुणंस्या
द्गुणोत्तरेणगणितं २७ उदाहरणं ध्रुवंवराटकयुगंयेनदिगुणोत्तरंप्रतिज्ञातं प्रत्यहमर्थिजनायसमासेनक्षुद्दतिकृति २८
न्यासः आदिः२चय२द्विगुण२गच्छ२० यथोक्तकरणेनलब्धंनिष्कानांलक्षमेकंचत्वारिंसहस्राण्यष्टौशतानिसप्तपंचाशद्
१०४८ ५७ इम्माः९पणाः९काणिकिण्यो२वराटकाः६ उदाहरणं आदिर्द्वयंसरूपवृद्धिः प्रत्यहंत्रिगुणोत्तरा गच्छसप्तादि
र्मयत्रगणितंतत्रकिंवद २९ न्यासः आदिः२गुण३ गच्छ७ लब्धंगणितं २९८६ करणसूत्रेसाधार्या पादाक्षरमितगच्छगु
णवर्गपदंचयेद्विगुणं समक्षतानांसंख्यातद्वर्गवर्गभक्तं १३० स्वस्वपदोनोस्थानामर्धसमानांचविषमाणां उदाहरणा
समानामर्धंतुल्यानांविषमाणांपृथक्पृथक् वृत्तानांवदमेसंख्यामनुष्टुब्छंदसिद्रुतं ३१ न्यासः आदि१ उत्तरद्विगुणः
२ गच्छ८ लब्धंसमवृत्तानांसंख्या २५६ तथार्धसमानां ५५ २८० विषमाणांच ४२९४९२७ ६० अथश्रेढ्या
वस्तरसमाप्तः ॥ अथक्षेत्रव्यवहारोलिख्यते इष्टोबाहुर्यस्यांतस्यार्धिन्यांदिशीतरोबाहुः न्यसेच्चतुरस्रेवासा
कोटिः कीर्तितातेऽन्ये १ तत्कृत्योर्योगपदंकर्णोदोः कर्णवर्गयोर्विवरात् मूलंकोटिः कोटिकृतिकृत्योरंतरपदं

नाबाहुः २ राश्योरंतरवर्गेणाहतेघातयुतेतयोः वर्गयोगोभवेद्वंतयोर्योगांतरहतिः ३ वर्गांतरंभवेद्यंत्रेयंसर्वत्रधीमता ४
उदाहरणं कोटिश्चतुष्टयंयत्रदोस्त्रयंतत्रकाकृतिः कोटिंदोःकर्णतः कोटिश्चतिभ्यांचभुजंवद ५ न्यासः ४८ अनयोर्वर्गयोगः
२५ अस्यमूलं५ कर्णः अथवानयोर्घातोद्विघ्नः २४ अंतरवर्गः १ अनेनयुतोवा २५ अस्यमूलकर्णः ९ न्यासः ८६५ अनयोर्व
र्गांतरं १६ अस्यमूलंकोटिः ४ वाअनयोगः ८ अंतरेण २हतोवा १६ अस्यमूलंकोटिः ४ अथवान्यासः ४ ८५ अनयोः क
र्णौ १६५ अंतरं ९ अस्यमूलं १ एवमतोज्ञातोभुजः ३ उदाहरणं साधित्रयमितोबाहुर्यत्रकोटिश्चतावती तत्रकर्णप्रमाणा
किंगणकब्रूहिमद्रुतं १८। न्यासः३ ८ ८ अनयोर्वर्गयोगः १६ अस्यमूलाभावात्करणीगतएवायंकर्णः अस्यासन्नम
ज्ञानार्थमुपायः ॥ वर्गेणमहतेष्टेनहतादूढांत्यायोर्वधात् पदंगुणंपदक्षुण्णंछेदाभ्यंकनिकटंभवेत् ७ कर्णः १८९ अ
स्यछेदाभ्यायोर्घाताः युतघ्नः १२५२०००० अस्यासन्नमूलं २२७७ इष्टगुणमूलगुणेनछेदेन ८०० भक्तेलब्धंमासन्नम
ूलं ४७७ अयंकर्णः एवंसर्वत्रकरणसूत्रं इष्टोभुजोऽन्यादिगुणोष्टनिघ्नादिष्टस्यकृत्येकयुक्तयोर्यं कोटिःपृथक्सेष्टगुण
भुजोभाकर्णोभवेत्यत्रेदं तुज्ञात्वं ८ इत्याभुजस्तत्कृतिरिष्टभक्तादिष्टार्पितस्तेनयुतार्धितोवा तेकोटिकर्णौवितिको
टितोवाबाहुश्चकर्तीवाकरणीगतेस्तः ९ उदाहरणं भुजोहादशकेयोयोकोटिकर्णावनेकधा प्रकाराभ्यांवदक्षिप्रंतेतौ
वकरणीगतौ १० न्यासः भुजः१२ इष्टं२ अनेनादिगुणेभगुणितो ४८ इष्टकृत्या४ एकोनया३ भक्तोलब्धाकोटिः १८
इयमिष्टगुणा ३२ भुजोनाः २० जातःकर्णः त्रिकृतेष्टेनवाकोटि ९ कर्णः १५ पंचकनवा ५।१२। अथद्वितीयप्रकारेणाद्
याभुजः १२ अस्यकृतिः १४४ इष्टेनद्वयेनभक्तालब्धं ७२ मिष्टेनयुतमर्धितंचज्ञातोकोटिकर्णौ ३५। ३७ चतुष्टयेनेष्ट
नवा १६।२० षड्घ्नवा ९।१५ करणसूत्रं इष्टोनघ्नादिगुणाच्चकर्णाद्दिष्टस्यकृत्येकयुजायदाप्तं कोटिर्भवेत्साएवाग
ुणघ्नातत्कर्णयोरंतरमत्रबाहुः ११ उदाहरणं पंचाशीतिमितेकर्णेयोयावत्करणीगतौ स्यातांकोटिभुजौतौतावद्
कोटिः १२ न्यासः कर्ण ८५ अथेष्टगुणः १७० इष्टेनेष्टेनहतंदृष्टकृत्यासेदया ९ भाक्तोज्ञाताकोटिः ६८ इयम

ष्टगुणा १२६ कर्णोनिजातोभुजः ९१ चतुष्कर्णेष्टनवा ४० ७९ करणसूत्रं इष्टवर्गेणसैकेनद्विघ्नःकर्णोथवाहतः फलोनःश्रवणः कोटिः फलमिष्टगुणंभुजः १३ सप्तविंशतिकर्णः ८९ अस्यद्विकेनेष्टनजातोकोटिभुजौ ५१। ६८ चतुष्कर्ण ७५।४० अ
दोःकोघोः नामभेदएवनतुस्वरूपभेदः करणसूत्रं इष्टयोगहतिर्द्विघ्नीकोटिवर्गोनितरंभुजः क्षितियोगस्तयोरवकर्णश्चाकरणी
गतः १४ उदाहरणं येर्थस्त्र्यस्तंभवेज्जात्यंकोटिदोःश्रवणेः सर्वे त्रीनप्यविदितानेतान्ब्रूहिक्षिप्रंविचक्षण १५ न्यासः
अत्रेष्टे १।२ आद्यांभुजकोटिकर्णाः ३।४।५ अथवेष्टौ २।३ आद्यांवा १२।५।१३ वा २।४। आद्यां १६।१२।२० एवमनेकधा
कर्णकोटियुतौभुजेवज्ञातेकरणसूत्रं वंशायमूलांतरभूमिवर्गैर्वंशोधृतस्तेनपृथग्युतोनः वंशास्तदर्धभवनैः क्रमेणवंशस्य
खंडश्रुतिकोटिरूपे १६ उदाहरणं यदिसमक्षितिवर्णद्वित्रिपाणिप्रमाणोगणकपवनवेगोदकहेरोसमयः भुविनरूपमित
हलेभूगलग्नंदतयंकथयकतिभुमूलादृष्टसमः करेषु १७ न्यासः ८ जातेऽवीधरखंडे २०।१२ बाहुकर्णयोगो
कोप्यांचदृष्टेसूत्रं स्तंभस्यवर्गोद्विबिलांतरेणभक्तःफलंव्यालबिलांतरालात् शोध्यंतदर्धप्रमितेःकरैः स्याद्विलायनो
व्यालकलापियोगः १९ उदाहरणं अस्तिस्तंभतलेबिलंतदुपरिक्रीडाशिरखंडीस्थितः स्तंभेहस्तेनवोद्विहतेत्रिगुणितस्तं
भप्रमाणांतरे दृष्ट्वाद्विबिलमाद्रजंतमपतंतिर्यक्समंतस्थापरिक्षिप्रंब्रूहि तयोर्विलात्कतिकरैः साम्येनगत्योर्युतिः २०
न्यासः ९ ८ जातोबिलयुत्योर्मध्येहस्ताः १२ कोटिकर्णांतरभुजेवज्ञातेपृथक्करणार्थसूत्रं भुजाद्वर्गितात्कोटिकर्णांतरा
न्तर्द्विधाकोटिकर्णांतरेणोनयुक्तं तदर्धक्रमात्कोटिकर्णाभवेतामितिधीमतोवित्थसर्वत्रयोज्यं २१ सखेपप्रतन्मुक्तनखा
नमध्यंभुजः कोटिकर्णांतरंपश्चदृश्यं नलःकोटिरेतन्मितंस्याद्यतोमोदवंसमानीयमानीयमानं २१ भुजकर्णांतरसूत्रं
नरेण भुजकर्णांतरंनागायत्रकोटिश्चषोऽन्या दोः कर्णोविरमेतत्रश्रीघ्रगणितकोविद २२ न्यासः अ८ जातोभुजकर्णो
१२।२०। उदाहरणं चक्रकोवाकुलेतसलिलेह्रदापिदृष्टंतज्जगतोयादूर्ध्वंकमलकलिकाग्रंवितत्तिप्रमाणं मंदमं
रंचलितमनिलेनाहतंहस्तयुग्मंतस्मिन्मग्नंगणकयक्षिप्रमंभः प्रमाणं २३ न्यास ८ कोटिकर्णांतरं ३। लब्धंज

लगांशीर्ष ८ रयंकोटिः रयमेवकलिकामानयुताज्जातः कर्णः १७ करणसूत्रं द्विनिघ्नालोद्धृतिसंयुतंयत्तरोरंतरंतेन
विभाजितायाः नाल्याद्विनेस्तालतरोरंतरघ्याउड्डीयमानंखलुलक्ष्यतेतत्तत् २४ उदाहरणं दृक्षाद्वस्तज्ञातोद्धृतात्तयुग्वा
र्धीकृषिः कोप्यगादुर्ध्वमर्धंपरोद्धृतंश्रुतिपथात्तोद्धीयकिंचिद्भुमात् जानेवमंमतातयोर्यदिगतावुड्डीयमानंक्रियद्दूरंश्वत्स
परिश्रमोस्तिगणितेक्षिप्रंतदाचक्ष्वमे २५ न्यासः १०० २५० लब्धमुड्डीयमानं ५० भुजकोटियोगेकर्णोद्भुजज्ञातेकरणसूत्रं
कर्णस्यवर्गाद्द्विगुणाद्द्विशोध्योदोः कोटियोगः स्वगुणोस्यमूलं योगाद्द्विधामूलविहीनयुक्तः स्यातांतदर्धेभुजकोटिमाने॥
२६ उदाहरणं दशसप्ताधिकः कर्णस्त्र्यधिकाविंशतिः सखे भुजकोटिश्रुतिर्यत्रतत्रमेपृथग्वदा २७ न्यासः ८ १७ भु
जकोटियोगः २२ ज्ञातेभुजकोटि ८।१५ उदाहरणं भुजकोद्योरंतरेस्वकर्णेचज्ञातेसत्यंतदैववति उदाहरणं दोःकोट्यो
क्यः २१ रंतरंशीलाः ७ कर्णोयत्रयोदशाभुजकोटिश्रुथग्नंत्रवदाशुगुणकोत्तम २८ न्यासः ८ १३ अंतरं ७ ज्ञातो
भुजकोटी १२।५ कर्णसूत्रं अन्योन्यमूलाग्रगसत्रयोगाद्दृष्ट्यो र्वधेयोगहृतेःबलंवः। वंशोस्वयोगेनहतावभीष्टभू
द्योबलंवीसमतः कुरुर्वंडे २९ उदाहरणं पंचदशदशकरोद्भाग्रवेणुदोरज्ञातमध्यभूमिकयोः इतरेतरमूलाग्रगसत्रयुते
र्लंबमाचक्ष्व ३० न्यासः १५ १० ज्ञातोलंबः ६ वंशांतरंभूः ५ अतः ज्ञातेभूरखंडे ३।२ अथवाभूः १० खंडे ६।४ अथवाभू
१५ खंडे ९।६ वाभूः २० खंडे १२।८। सर्वत्रलंबः सएव यदिभूमिनुल्येभुजेवंशः कोटिस्तदाभूरखंडेनकिमितिसर्वत्रत्रैराशि
केनप्रत्ययः अथक्षेत्रलक्षणेकरणसूत्रं दृष्टेदृष्टभुजभुजक्षेत्रयेत्रैकबाहुतःस्वल्पात्तदितरभुजयुतिरथवानुल्या।
सेयंतदक्षेत्रं २१ उदाहरणं चतुरस्त्रेत्रिषट्त्रिषट्द्व्यूकाभुजास्त्र्यस्त्रेत्रिषण्णवी अदृष्टायत्रदृष्टेनतदक्षेत्रंविनिर्दिशेत् ३२
न्यासः २ ६ ३३२ ८ ५ एतेअनुपपन्नेक्षेत्रे भुजप्रमाणं भुजद्वालकाभुजखंडेषुविन्यस्यानुपपत्तिर्दर्शनीया करणसूत्रमा
यादृष्टं त्रिभुजेभुजयोर्योगस्तदंतरगुणोभुवाहतोलब्धा दृष्टाभूरूनयुतादलिताबाधेतयोः स्यातां ३३ स्वबाधा
भुजहत्योरंतरमूलंप्रजायतेलंबः लंबगुणोभूम्यर्धंस्यात्त्रिभुजेफलंभवति ३४ उदाहरणं क्षेत्रेमहीमनुमितात्रि

भुजोभुजोतुयत्रत्रयोर्दृग्ज्ञानंतथाप्रमितोचयस्य ॥ तत्रावलंबकमितिंकथयावधेचक्षिप्रंतथाचसमकोष्ठमितिफलाख्यां २९
न्यासः १२ ⊕ १५ लब्धेआबाधे ५।९ लंबश्च १२ क्षेत्रफलं ८४ दृङ्नीतं १३ ⊕ २५ उदाहरणं दृग्ज्ञानप्रदर्शनप्रमोभुजोत्रि
भुजोयत्रत्रयप्रमामही अवधेवद्दलंबकंतथागणितंगणितिकाभुजत्रये ३६ न्यासः १० ⊕ ७ अत्रत्रिभुजेभुजयोगद्द
ल्यादिनालब्धं २१ अनेनभूरूनानस्यात् अनोस्मादेवभूरपनीताद्योषार्थंकरणगतबाधाद्विक्षेपरीत्येनेत्यर्थः जातेअ
बाधे ९।१५ अतउभयथाधिलंबोज्ञातः ८ फलं ३६ बाहुर्लंबक्षेत्रमेतत् करणसूत्रं सर्वदोर्युतिर्दलंचतुःस्थितंबाहुभिर्वि
रहितंचतद्धनेः मूलमस्फुटफलंचतुर्भुजेस्यादृष्टमेवमुदितंत्रिबाहुके ३७ उदाहरणं भूमिश्चतुर्दृग्ज्ञानितामुखंमकरस्थ
बाहुत्रयोर्दृग्ज्ञादिवाकरसंमितोच लंबोपियत्ररविसंख्यकपवतत्रक्षेत्रेफलंकथयतत्कथितंयदाद्योः ३८ न्यासः ⊕ ३
उक्तप्रकारेणज्ञानंफलंकरणी ९९ ८०० अस्यपदंकिंचिन्यूनमेकचत्वारिंशत्तं १४१ इदंक्षेत्रेनवास्तवंफल ⊕ लंबे
नेनिघ्नंकुसुखैक्यखंडमितिवक्ष्यमाणसूत्रकरणेनवास्तवंफलं १३८ अथवाष्टथकृष्टथकृत्त्र्यस्रचतुरस्रयोःफलेआ
नीयैक्यंकृत्वाऽस्यापपत्तिर्दृग्ज्ञानीयादृग्ज्ञानंत्र्यस्रस्यचतुरस्रस्यदृग्ज्ञानं ⊕ २।१२ ⊕ १२ त्र्यस्रेभुजकोटिघाताधफलंदृग्ज्ञा
दिनालब्धं ३० चतुरस्रेसमश्चतोभुजकोटिघातःफलं ९० अनयोरैक्यंसर्वं १२० अथत्रिभुजस्यपूर्ववदाहृतस्यन्यासः
⊕ ५ अनेनाद्यप्रकारेणतदेववास्तवंफलं ८४ अथस्फुटत्वनिरूपणार्थंसूत्रं चतुर्भुजस्वान्नियतोहिकर्णोकथंत
नो ⊕ स्मिन्नियतंफलंस्यात् प्रसाधितोनुद्भवणोयदाद्योः स्वकाल्पनोतावितरत्रनस्तः ३९ तेघेवबाहुघपरोक्तकर्णा
वनेकधाक्षेत्रफलंततश्च चतुर्भुजेहिएकांतरकोणवाक्यमंतःप्रविश्यमानोतत्संसक्तकर्णौसकोचयतः इतरौ
तुबहिरपसरतोस्वकर्णौवर्धयतः अतउक्तं तेघेवबाहुघपरोक्तकर्णाधिति लंबयोः कर्णयोर्वैकमभिर्दिश्यपरान्कर्थं ॥
एवंस्वान्नियतत्वेपिनियतंवापितत्फलं सदृष्टकःक्षिप्तावावक्त्रावाप्तिरंततः यानवेतिचतुर्बाहुक्षेत्रंस्वान्नियतं
लिखितं ४२ अथकरणसूत्रंसार्धश्लोकद्वयं इष्टाक्रांतस्तुल्यचतुर्भुजस्यकल्प्याथतद्वर्गविवर्जितायाश्चतुर्गुणा

23/1765

बाहुहतिस्तदीयंमूलंद्वितीयश्रवणप्रमाणं ४३ अतुल्यकर्णाभिहतिर्दृग्भक्ताफलंस्फुटंतुल्यचतुर्भुजेस्यात् समश्रुतौतुल्यच
तुर्भुजेचतथायत्नेनद्भुजकोटिघाते ४४ चतुर्भुजेन्यत्रसमानलंबलंबेननिघ्नंकुसुखैक्यखंडं ४४ अत्रोद्देशकः क्षेत्रस्यपंच
हृतितुल्यचतुर्भुजस्यकर्णोनतश्रवणौतंगणकप्रवक्ष्व तुल्यश्रुतेश्चरवलंबस्यतथायतस्यदृस्तनीरसमितास्तमितं
चदैर्घ्यं ४५ प्रथमक्षेत्रस्यन्यासः २५ ⊕ २५ अथतत्कृत्योर्योगपदमितिजातेकरणीगताश्रुतिरूपमयत्रतुल्येव १२५०
गणितंच ६२५ अथत्रिदृग्मितामेकांश्रुतिंप्रकल्प्य ३० जातान्या ४० अथदृङ्नीतं ⊕ अस्यगणितं ६०० अथवा
चतुर्दृग्मितामेकांप्रकल्प्य १४ जातान्या ४८ अस्यदृङ्नीतं ⊕ अत्रगणितं ३२ अथायतस्यन्यासः २ ⊕
अस्यगणितं ४८ उदाहरणं क्षेत्रस्ययस्यवदनंमदनारितुल्यंविश्वैर्भरारिगुणितेनमुखेनतुल्या बाकूत्रयोदृग्नरवप्रमि
तोचलंबः सूर्येमितश्चगणितंवदतस्यकिंस्यात् ४६ न्यासः ⊕ अत्रसर्वदोर्युतिर्दलमित्यादिनास्थूलफलं २९०
वास्तवंतुलंबेननिघ्नंकुसुखैक्यखंडमिति १९८ क्षेत्रस्यखंड ⊕ त्रयंकृत्वातत्फलानिपृथगानीयैक्यंकृत्वास्यफल
स्योपपत्तिर्दृङ्नीतीया सायथा ⊕ २।१२ ⊕ २०।१२ ⊕ १२ त्रिभुजयोःफले ३०।९५ तथायतस्य ७२ ऐक्येजातं १९८ ॥
उदाहरणं पंचाशदेकसहितावदनंयदाद्यैः पंचत्रिसंमितिमितावमितोष्टषष्ट्या सव्योभुजोहिगुणविंशतिसंमितोन्य
स्तस्मिन्फलंश्रवणलंबमितीः प्रचक्ष्व ४७ न्यासः ८ ⊕ २० अत्रफलावलंबकल्पनानानिमित्तंसूत्रं ज्ञातेःवलंबश्र
वणः श्रुतौतुलंबः फलस्यान्नियतंचतत्र कर्णस्यानियत ⊕ लंबोप्यनियतइत्यर्थः लंबज्ञानार्थंकरणसूत्रं चतुर्भुजो
तत्रिभुजेःवलंबः प्राग्वद्भुजोकर्णोभुजोमहीभूः चतुर्भुजांतास्त्रिभुजेकल्पितंतत्रासौकर्णोएकोभुजः सव्यभुजोहनी
यः भूसंज्ञः अतः प्राग्वज्ज्ञायतेआबाधे १४४।२३१ लंबः ३० ८ दृङ्नीतं ⊕ ३७ अथलंबज्ञातिकर्णज्ञाना
र्थंसूत्रं यल्लंबलंबाश्रितबाहुवर्गविश्लेषमूलंकथितावबाधा तद्भूनेभूवर्गसम ⊕ ३।२३ मितस्ययल्लंबवर्गस्यपदं
सकर्णः ८ तत्रचतुर्भुजेसव्यभुजाग्रालंबः फलकल्पितः ३२ ८ अतोज्ञाताअवाधा २५४ तद्भूवर्गेसमन्वितस्यस्या
दिनाज्ञातः कर्णः ७७ अथतृतीयकर्णज्ञानार्थंसूत्रं इष्टक्षेत्रकर्णः प्रथमंप्रकल्प्यस्वक्षेत्रकर्णोस्वतः स्वतश्चे कर्णेत

योः क्षेत्राभिन्नरोचबाहूप्रकल्प्यलंबावबाधाश्चसाध्याः ४९ आबाधयोरेककुरुडयोर्यत्स्यादंतरंतल्लंबसंयुतस्य लंबैक्यवर्ग
स्यपदंद्वितीयः कर्णोभवेत्सर्वचतुर्भुजेषु ५० तत्रैवचतुर्भुजेसव्यभुजाग्राद्दक्षिणभुजगामिनः कर्णस्यकिलमानंकल्पिते ७७
एतत्कर्णैरवाप्तिन्नस्यक्षेत्रस्यमध्येकर्णैरवाभयतोयेत्रलेउत्पन्नेतयोः कर्णौमितौभिन्नप्रकल्प्यतद्वितीयभुजोचप्रक
ल्प्यप्राग्वल्लंबावबाधाश्चसाधिताः दृष्टीनं ७७ ५२ ५९ लंबानि ५९ पातादाबाधांतरंहृतेरस्याः २५९ तथा
लंबैक्यंहृतेभ्ययोगः७२ २५ ५८ ४० अस्यपदंद्वितीयकर्णप्रमाणं ८९ एवंसर्वत्र अत्रेष्टकर्णी
कल्पनेचित्रेदोर्मितत्रसूत्रं कर्णाश्रित ८० स्वस्यभुजैक्यसुवर्गप्रकल्प्यतद्वर्गमितोचबाहू साध्योव
लंबौतथान्यकर्णः स्वार्थाः कर्थं चिद्भुजकर्णः दृष्टीः ५१ तदन्यलंबाबाधयोर्घातः संकोच्यमानेत्रिभुजलंबा
र्णः साध्याप्रकल्प्यः चतुर्भुजे हिएकांतरंकोणावाक्रम्यांतः संकोच्यमानेत्रिभुजलंबा
नि तत्रैककोणलग्नभुजयोरैक्यंभूमिः सदितरौभुजौचप्रकल्प्यप्राग्वत्साधितौबलंबः तस्मात्संकोच्यमानः कर्णः
कथंचिन्न्यूनोनस्यात् एवसमथवापि करणीगतोलंबः एतदनुक्तमपिबुद्ध्यतातार्थंते करणसूत्रेवृत्तार्थं न्यासेतुकर्णी
भयतः स्थितेयंनयोः फलैक्यंपूर्वसमंवननं ५२ अनंतरोक्तक्षेत्रान्यस्मयोः फले ९२४।२३ १० अनयोरैक्यं ३२२३४ ॥
करणसूत्रतत्तद्वयं समानलंबस्यचतुर्भुजस्यसूत्रेणभूमिपरिकल्प्यभूमि भुजौभुजौन्यस्यवदेवसाध्येतस्यावधेर्लंब
मितिस्तत्तश्च ५२ अबाधयोनाचतुरस्रभूमिस्तूवुर्वर्गैक्यपदंश्रुतिः स्यात् समानलंबेलघुदोः कुयोगान्मुखान्यदोः सं
युतिरल्पिकास्यात् ५४ उदाहरणं द्विपंचाशान्मितेबैकचत्वारिंशान्मितोभुजौ मुखंचपंचविंशात्यातुल्येषष्ट्यामहीकि
ल ५५ अतुल्यलंबकक्षेत्रमिदंपूर्वरुदाहृतं षट्पंचाशत्रिषष्टिश्चनियतेकर्णयोर्मिती ५६ कर्णौतत्रापरोब्रूहिस
मलंबंचतद्भुजैः न्यासः ३९ ५२ अत्रबृहत्कर्णस्त्रिषष्टिः ६१ प्रकल्प्यप्राग्वज्जातोः न्यः कर्णः ५६
अथवाषट्पंचाशत्तलाने द्वाविंशान्मितं ३२ कर्णप्रकल्प्यप्राग्वत्साध्यमानकर्णौजातंकर्णास्त्रं
बृहत्कर्णः ६२१।२७०० अनयोर्मध्येकोद्वितीयः कर्णस्यार्थः ७७ अथतदेवक्षेत्रंचेत्समलंबंतदासुखोनभूमिपरिकल्प्य ११

भूमितिलंबज्ञानार्थकल्पनान्यसंक्षेत्रं २९ ५२ अथक्षेत्रेआबाधे ३।१७२ लंबश्चकरणीगतः ३८०१६ आसन्नमूलक
२९ रणेनजात ३८ तत्रचतुर्भुजेसमलंबं ३९ ५२ लघ्व्याबाधोनितभूमेः ६०।३ लं ३९ लंबस्यचवर्गयोगः
५० ४१ अर्थं ५३३ ५३५ र्घीवर्गः द्विगुणीकरणं २७८ अनयो ३८०।७२ रासन्नमूलकरणेनजातोकर्णो ५३१ ४८ ए
वंचतुरस्रेतेचबाहुभुअन्योअन्योबद्धाकर्णौभवतः एवमनीयतनत्तेषिभियतोतावत्कर्णौबानीतौ ५३ २३ २० ल
गुप्तायेलदानयनं॥अनयोर्वधैक्यं २९ ५२ अनेनगुणितेहरभक्तेलब्धं ३१ ३८।३९५ फले ५५।८३ एतौमहंतौकर्णौ ॥ के
र्णाश्रितभुजघातैक्यमुभयथान्योन्य २६४०४० ९९ भाजितंगुणयेत्। योगेनभुजप्रतिभुजवधयोः कर्णौपदंद्वितीयमे ५७
कर्णाश्रितभुजौ ६०।५२ अपरौ ३९।२९ अन्योन्य ५०।३९।५२।२५ घातैक्यं ४०९९ अन्यत् ३६ ४० अन्योन्यभाजितं ४०९९
३६४० भुजप्रतिभुजौ ५०।५२॥ अस्यकर्णानयनस्यगुरुप्रक्रियादूषणंलघुप्रक्रियादर्शनद्वारेणाह अभीष्टजात्यद्वयवा
हुकोट्यः परस्परंकर्णहताभुजाहते चतुर्भुजंयद्विषमंप्रकल्प्यतंश्रुतीतुतत्रत्रिभुजाद्यथातः ५८ बाहौवधैः कोटिवधैः
समुक्त्याद्येकाश्रुतिः कोटिभुजावधैक्यं अन्यालघोसस्थापसाधनेसम्पूर्वैः स्तंयद्बहुतन्मतिज्ञैः ५९ जात्यद्वयं ४ ५९
१२ इतरेतरकर्णहताभुजकोट्यः तासांमहतीश्रुतिलघुसुखंप्रकल्प्यक्षेत्रदर्शनं २९ ५२ अत्रजातोकर्णौ
महताबाहेनानीतौ ५२।५६ तस्येवजात्यद्वयस्येतरेतरभुजकोट्योर्घातः १३ ३६।२० अन यौरैक्यमेकः कर्णः ५६
बाहौवधः कोटिवधः ९९।४८ अनयोरैक्यमन्यःकर्णः ५२ एवंसुखोनज्ञायते अथपक्षिपाश्चभुजमुखयोर्योयुतिः स्तंबद्धम्
लंक्षेत्रं २९ ५२ तदाजात्यद्वयकर्णयोर्वधोद्वितीयः कर्णः ५९ स्यात् क्षेत्रंयत्रशतत्रयंक्षितिमितिस्तत्तिंडुतुल्यंसु
खंबाहुरेतत् ति भिः शराशीतिधृतिभिस्तुल्यौचतत्रश्रुती एकारादष्टयमैः समातिथिगुणैरन्यायतल्लंबावधाश्चतत्र
चीनिजमार्गदृष्टभुजयोर्योगेनयास्यात्तुकोतुल्योगोधृतिभिस्तथाजिनयमैर्योगात्तुबाहोलंबयोः ५० तत्रवदेकथयाध
रेश्रवणयोर्योगाच्चलंबावधास्तत्रत्रचीनिजमार्गदृष्टभुजयोर्योगेनयास्यात्ततः साबाधंवदलंबकंचभुजयोः सूच्याः
प्रमाणेचकेसर्वगाणितिकप्रश्नवस्तन्नितरांक्षेत्रेत्रदृक्षोक्तिचेत् ५१ भूमानं ३०० सुखं १२५ बाहू २६०।९५ कर्णौ २८०।

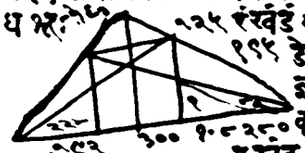

१२५ लंबो १९९।२२४ दक्षिणेन अत्रकरणसूत्रं लंबवतदाश्रितबाह्वोर्मिथ्यासंध्यास्यमस्यलंबस्य॥ संध्यूनापरसंध्यंयस्या
ध १२५ २२५ रंवंडं ८२ तत्संधिरिष्टः परलंबश्रवणाहतः परःस्वपरिधिना भक्तोलंबः भ्रुत्योर्योगात्यातामध्यः रवं
१९९ डे ६२ लंबः १८९ एतदाश्रितबाहुः १९९ अनयोर्मिथ्याकर्णः २२५ मिथ्याबाधासासंधिसं
ज्ञा ४८ तद्भवितंभूरितिद्वितीयाबाधापरिसंज्ञा २५२ एवं कुरवंडे कुरवंडः द्वितीयलंबः
कर्णः २२४ तदाश्रितभुजः २६० संधिः १३२ परं १८८ आद्यलंबस्याधः रवंडं साध्यं १८९
कुरवंड अस्यसंधिः ४८ परलंबेनानेन २२४ स्वश्रवणेनच २८० एथग्गुणितेपरस्यपरिधिना १८८
भक्तेलब्धंलंबाधः रवंडं ६४ कर्णोधरवंडंच ८० एवंद्वितीयलंबः २२४ संधिः १३२ परलंबेन १८९ कर्णेनच २९५ एथ
ग्गुणितेपरपरिधिना २९२ भक्तेलब्धंलंबाधः रवंडः ९९ कर्णोधः रवंडं १९९ अथकर्णयोर्योगाद्योलंबज्ञानार्थंसूत्रं लं
बोभ्रुज्ञोनिजपरिधिभक्तोन्यबंधुजोस्वः तान्यांप्राग्वद्भुत्योर्योगालंबः कुरवंडेच ६४ एवंमत्रज्ञातोवंशो २२५।४०० ।
आभ्यामन्योन्यमूलाग्रयोगसूत्रयोगाद्दित्यादिकरणेनलब्धः कर्णयोर्योगाद्योलंबः १४४ कुरवंडेच १०८।१९२॥ अ
थस्वचीलंबबाधानुज्ञानार्थंसूत्रं लंबहतोनिजसंधिः परलंबगुणः समाहृतोज्ञेयः समपरसंध्योरंतरहारस्तेनो
नोनच ८९ समपरसंधीभूतास्वाबाधेस्वकुस्यातां हारहृतः परलंबः स्वचीलंबोभवेद्भुजः ६६ स्वचीलंबभ्र
तुजोविजमज्जिलंबबाधतोभुजोस्वाः एवंसेत्रसोदः प्राग्वेत्रेणाशिकाक्रियते ६७ अत्रकिलायंलंबः २२४ अस्यस
धिः १३२ अयमपरलंबेन १८९ गुणः अनेन २२४ भक्तः समाख्योजातः ८९१ अस्यपरसंधेश्च ४८ योगोहारास्यः १२
७९ अनेनसमः परसंधिश्च भक्तोभूमि ३०० गुणश्चजातेस्वचीबाधो १५।१६।३५।५४ परलंबः १८९ भूमिगुणो
हरभक्तोजातः स्वचीलंबः ६० ४८ स्वचीलंबेनभुजो १९५।२६० गुणितोस्वलंबो १८९।२२४ यथाक्रमेणभक्तोजा
तोस्वमार्गदृष्टौस्वचीभुजौ ६२।७० एवमत्रसर्वत्रभागहारराशिप्रमाणं गुण्यगुणकौतुएथग्यथायोग्यंफल
छेदोपकल्प्यस्वधियाग्रवेत्रेणाशिकमूहनीयं करणसूत्रं॥ व्यासभवनंदाग्निहतंविभक्तंखबाणसूर्यैः परिधिस्तुसूक्ष्मः

हार्विंशतिघ्नंविहृतेथवोक्तेः स्थूलोथवास्याद्यवहारयोग्यः ६९ अत्रोदाहरणं विष्कंभमानंखलुसप्तयत्तत्रप्रमाणंपरि
धेप्रचक्ष्व हार्विंशतिर्यत्परिधेः प्रमाणंतद्व्यासमंरमांचसरेविचिंत्य ६९ न्यासः ⑦ लब्धंपरिधिमानं २१ स्थूलंवा
२२ न्यासः ⑦ लब्धगुणहारविपर्ययेणव्यासमानं ३ स्थूलंवा ७ करणसूत्रेवृत्तक्षेत्रेपरिधिगु २२/७ णित
व्यासपादः फलंतत्क्षणंवेदैरुपरिपरितः कंदुकस्य वज्रालं गोलस्यैवंतदधिचफलंघृष्टवेजंव्यासोनघ्नेषड्भि
र्भक्तंभवतिवियतंगोलगर्भघनाख्यं ७० अत्रोद्दाहकः यद्व्यासरूपरगैर्मितः किलफलक्षेत्रसमेनत्रकिंव्यासः सप्तभि
र्घ्नयस्यसुमतेगोलस्यतस्यापिकिं दृष्टेकंदुकजालसन्निभफलंतस्यैवगोलस्यकिंमध्येब्रूहिघनंफलंचविमलंच
हेसिलीलावति ७१ न्यास ⑦ लब्धंक्षेत्रफलं ३८/२२/७०० गोलदृष्टफलं १५३/७ गोलस्यांतर्घनफलं १७९/२५/७ करण
सूत्रं व्यासस्यवर्गंसनवाग्निघ्नं ९३ निघ्नंसूक्ष्मंफ लंपंचसहृत्त १२/५० भक्तेरुद्राहतेत्राकृ १/२५/७ तेथवा
स्यात्स्थूलंफलंसंव्यवहारयोग्यं ७२ घनीकृतव्यासदलेनिनेकविश्वांशायुगोलफलंघनंस्यात् ज्ञातंतदेवसूक्ष्मंफलं॥
३८/२१/५०० स्थूलंवा ३८/३ घनफलंस्थूलंवा १७९/३ करणसूत्रं॥ज्याव्यासयोर्गातघातमूलंव्यासस्तहीनोदलितः शरःस्यात्
उरोनाढ रसगुणाच्चमूलं ३ हतंघ्नमवनीहृज्जीवा ७३ जीवार्धवर्गंत्रिगुणंशरघ्नंकृत्वेव्यासप्रमाणंप्रव
दंतिहृत्ते ७४ अत्रोदेशकः दशाविस्तृतिहृन्नातंयत्रज्याषण्मितासरवे तत्रयुवद्बाणाज्यांज्याबाणाभ्यांचविस्तृते ७५
न्यासः ⑩ लब्धबाणमितिः १ अथज्ञातेबाणेलब्धाज्या ५ अथज्याबाणयोर्ज्ञातयोर्लब्धावृत्तविस्तृतिः १० करण
सूत्रं॥ त्रिद्व्यंकाग्निनभश्चंद्रैस्त्रिबाणाष्टयुगाष्टभिः वेदाग्निपंचखाश्वेश्वखाब्धिरसैः क्रमात् ७६ बाणोष्टुन
खबाणेश्वहिहिनंदेषुसागरैः कुरामदस्रावदेश्वहृत्तव्यासेसमाहृते ७७ खरवरखाब्धिखाकंसभक्तेलब्धेतेक्रमज्यो
नुजाः १० ३९२२।८४८५।७० ९३८।६०००।९२।४५१२२।४१०२७।१२०००० हृन्नातरूप्यरत्नहरीणांभवास्त्रांता
एथक्पृथक्उदाहरणं सहस्रहृतिव्यासंयहृतंतस्यमथ्यतः समज्यरत्नादिकानांमेभुज्यान्वदेपृथक्पृथक् ⑦ ब्र
⑦ व्यासः २०००० लब्धो १२२/२० चतुरस्रे १५/१४ पंचास्रे ११/१० षडस्रे १००० सप्तास्रे ८/७ अष्टास्रे ७/२

अष्टघ्ने ३६९ नवघ्ने ५८३ एवमिष्टव्यासेऽभ्यो अन्यापिजीवाः सिध्यंतिनात्सुगोलेऽभ्योसयतोवश्ये अथस्थूलजीवा
ज्ञानेल ३० घुघ्नश्चि ३० या चापोनानिघ्नपरिधिः प्रथमाद्व्यः स्यात्पंचाहतः परिधिवर्गश्चतुर्थभागः आद्योनितो
नखलुनेनभजेच्चतुर्घ्न्यासाहतंप्रथममानमिहज्यकास्यात् ७९ उदाहरणं अष्टादशांशोनहृतेः समानमेकाद्विनिघ्न
नचयत्रचापं पृथक्पृथक्तत्रवदाभुजीवांशवार्कैर्भिन्नंव्यासदलंचयत्र ८० व्यासः २४० अत्रकिलपरिधिः ७५४
अस्याष्टादशांशोनपृथक्पृथक्कृत्कादिगुणितेनतुल्येधनुषिकाप्तेज्याः साध्याः अथवाचस्करवार्थेपरिधेरष्टा
दशांशोनपरिधिधनुषीचापवलेज्याः साध्यंते नथापितानएवभवंति अथवर्तितेव्यासः १८ चापानि १।२।३।४।५।६
।७।८।९ यथोक्तकरणेलब्धानि ४२।८२।१२०।१५४।१८४।२०८।२२६।२३६।२४० एवमन्यस्मिन् करणसूत्रे॥
व्यासार्धघातयुतमौर्विकयाचिभक्तोजीवांघ्रिपंचगुणितः परिधेस्तुवर्गः लब्धोनितात्परिधिवर्गचतुर्थभागादा
नेपदेहतिहृतात्पदंतेधनुःस्यात् ८१ उद्देशकः विष्टंभाद्दृग्घ्नगुणात्स्तनोवदंतेषामधुनाधनुर्मितीः यदिनोक्त
धनुर्गुणक्रियागणितगाणितिकाश्चनैपुणं ८२ ज्याः ४२।८२।१२०।१५४।१८४।२२६।२३६।२४० सप्तापवर्तितः
परिधिः १८ अतोजातानिधनूंषि १।२।३।४।५।६।७।८।९ एतानिपरिधेरष्टादशांशोनगुणितानिस्युः इतिक्षेत्र
व्यवहारः ७॥ अथखातव्यवहारकरणसूत्रं गणयित्वाविस्तारंबहुष्वल्पेषुतथाल्पेभोज्या। स्थानकमित्यासमि
तिरेवदैर्घ्यंचवेधेच १ क्षेत्रफलंवेधफलंगुणंखातेघनहस्तसंख्यास्यात् उदाहरणं मुखवक्त्रतयादैर्घ्यंदशहा
स्तंकरैर्मितं त्रिषुखातेषुषट्पंचसप्तहस्तान्वविस्तृतिः २ यस्यखातस्यवेधोपिहिचतुस्त्रिमितः सर्वतत्रखाते
कियंतः स्युर्घनहस्तान्यवस्वेमे ३ न्यासः [illegible] मुखजतलजतफलितक्षेत्रफलेवधेहतेषड्भिः॥क्षेत्रफ
लंसममेवंवेधगुणंघनफलंस्यष्टं ४ समखातफलंत्र्यस्रास्त्रचीखातेफलंभवति ५ उदाहरणं मुखेदशहा

29
1985

दशहस्ततुल्यंविस्तारेदैर्घ्यंतुतत्रैतदर्धं यस्याःसरवेसप्तकरश्चवेधः कखातसंख्यावदतंतत्ववाणां ६ न्यासः॥
[illegible] जातंखातफलंहस्ताः ४९० उदाहरणं॥खातंतथातिग्मकरतुल्यंचतुर्भुजंचाकिस्यात्फलंनवभिनः कि
[illegible] त्रयत्रवेधः हतेतथैवदशविस्तृतिपंचवेधसूचीफलंवदत्योश्चपृथक्पृथगुक्ते ७ न्यासः [illegible]
जातंखातफलं १२९६ सूचीफलं ४२२ न्यासः [illegible] १० वेधः ५ विस्तारेहस्ताः १० परिधिः [illegible]
फले (२३९० ३९९३००) घनफलं २१२७ सूक्ष्मफलं (२९२७ सूचीफलं १३०९ स्थूलफलंसूचीफलं (२७५०)॥
इतिखातव्यवहारः अथचितिव्यवहारकरणसूत्रं उद्धृत्यगुणांतचितेरायक्षेत्रसंभवफलंघनंभवत्
इष्टकाघनहृतेघनचितेरिष्टकापरिमितिश्चलभ्यते १ इष्टकोच्छ्रयहृद्विहितश्चितेःस्युस्तदाश्चदृग्घ्नचितेरपि २ अत्रो
द्देशकः अष्टादशांगुलदैर्घ्यविस्तारोद्दृग्घ्नांगुलः उद्धृतिरुच्यंगुलायासामिष्टकास्ताश्चितोकिल ३ यद्दस्रतिः पं
चकराष्टहस्तदैर्घ्यचयस्यात्त्रिकरोच्छ्रितश्च तस्याश्चितोकिफलमिष्टकानांसंख्यांचकाम्रहिकतिस्मरा श्च ४ न्यासः॥
[illegible] अथचितिः ५ इष्टकानांघनहस्तमानं ३० चितौ १२० लब्धाइष्टकासंख्या २९ ६० स्मरसंख्या २४
एवंपाषाणाश्च [illegible] इतिचितिव्यवहारः अथक्रकचव्यवहारकरणसूत्रं पिंडयोगदलमभ्रमुख्यो
र्दैर्घ्यघ्नंसंगुणितमंगुलात्मकं दारुदारुणपथेः समाहतंषट्स्वरेषुविहतंकरात्मकं १ उद्देशकः मूलेनरांगुलमि
तोथनर्णांगुलोग्रपिंडः शतांगुलमितेकिलयत्रदैर्घ्ये तद्दारुदारुणपथेषुचतुर्पंक्त्याहस्तात्मकंवदसरेषुगणितंदतं
मे २ न्यासः १० पिंडयोगदलं १८ दैर्घ्यगुणितं १८०० मार्गगुणितंच २७२०० षट्स्वरेषु ५७६ विहृतंजातंकरात्म
[illegible] १०० कंजातंगणितं १२ करणसूत्रं छित्वतुयादितियुक्तवर्गपिंडावस्तृतिहृतेः फलंतदा॥
[illegible] २० इष्टकाचितिरुक्ताच नेश्चतत्क्रकचव्यवहृतौरवलुमोल्यं ३ कर्मकारजनसंप्रतिपत्यातं

स्यादुत्कठिनत्ववज्ञान उदाहरणः यद्दिस्तनिर्दंतमितांगुलानिपिंडस्तथाषोडशायत्रकाष्ठे छेदेषुतिथीङ्ववसप्रवस्त्वकं स्यात्फलंतत्रकरात्मकंमे ४ न्यासः ३२ ||||||||||| खिंडः भागैः ९ जातंफलंहस्ताः ८ इतिक्रकचव्यवहारः अथ राशियवहारकरणसूत्रं अनन्यूनेषुदृशमाद्योणघथैकादशांशाः परिधिनवमभागः स्थूलकधान्येषु वेधः भवतिपरिधिषष्ठवर्गेतथानघ्नेघनगणितकरास्युर्मागधास्ताश्चरवार्थैः १ उदाहरणः समभुविकिलराशेर्यस्थितः स्थूलधान्यः परिमितिमेहिस्तषष्टिर्यदिस्यात् प्रवदगणकखार्यैः किंमिताः संतितस्मिन्नथस्थुगुणधान्यस्थूलकधान्येचशीघ्रं २ न्यासः (वि६) परिधिः ६० लब्धाः खार्यः ६०० वेधः ६० लब्धाः खार्यः ६०० अथाणुधान्यराशिः सूक्ष्मकधान्ये वेध २० परिधिः ६० लब्धारवार्यो२०० करणसूत्रं द्विवेद ४ सत्रिभागैकनिघ्नात्परिधेः फलं भित्यंतर्बाह्यकोणखराशेः स्वगुणभाजितं २ उदाहरणः परिधिभितिलग्नस्थराशेस्त्रिहृत्करः किल अंतःकोणस्थितस्यापितिथितुल्यकरः सखे ३ बहिःकोणस्थितस्यापिपंचघ्नवसंमितः तेषामेवस्वमक्षिप्रंघनहस्तान्स्थकूस्थकू ४ न्यासः (वि६) अंतर्वाह्यस्यपरिधिर्द्विनिघ्नः ६० अन्यस्यचतुर्घ्नः ६० अन्यस्यत्रिभागैकनिघ्नः ६० एष्यः फलंतुल्यमेव ६०० इतिक्षेत्रव्यवहारः अथछायाव्यवहारकरणसूत्रं छायायोः कर्णयोरंतरंयेतयोर्वर्गविशेषभक्तात्रिसाद्दीपवः सैकलब्धेः पदघ्नंतुकर्णांतरंमानतोनुक्तदृष्टेः श्रमे १ उदाहरणः नंदचंद्रैर्मितंछायायोरंतरंकर्णयोश्चांतरंविश्वतुल्यंतयोः नेत्रभेवक्रियायुक्तिमान्वेत्यसौव्यक्तमव्यक्तयुक्तेर्हिमन्योस्थितं २ न्यासः छायांतरं ९९ कर्णांतरं १३ यथोक्तकरणेनजातेछाये ३७ ९५ अत्रशंकुः कोटिः १२ छायाभुजः बहुत्वार्थंगणदामित्यादिनानीतोकर्णो २५ ५१ करणसूत्रं शंकुः प्रदीपतलशंकुतलांतरघ्नः छायाभवेद्दिनरदीपशिरोंत्यभक्तः २३ उदाहरणं शंकुप्रदीपांतरभूस्त्रिहृतादीपोच्छ्रितिः सार्धकरत्रयाच्च तत् शंकोस्तदार्कांगुलसंमितस्यतस्यप्रभास्याद्रियतांविदाशु ४ न्यासः ३ ||| १२ लब्धानिछायांगुलानि १२ १४

31
1985

करणसूत्रं छायोध्वनेतुनरदीपतलांतरघ्नेशंकोर्भवेन्नरयुतेरवलंबदीपकोच्यं॥ उदाहरणं प्रदीपशंकुतरभूस्त्रिहृतालाछायांगुलैः षोडशभिः समाचेत् दीपोच्छ्रितिः स्यात्किमतीतदास्यात्प्रदीपशंकुंतरभूच्यतांमे ५ न्यासः शंकु १२ छायांगुलानि १६ शंकुप्रदीपांतरहस्ता २ दर्शने १६ लब्धादीपोच्छ्रहस्ताः ३ ॥ करणसूत्रं विशंकुदीपोद्धृय संगुणाभाच्छंकुहतादीपनरांतरंस्यात् ६ उदाहरणं पूर्वोक्तएवदीपोद्धृयः ३ शंकुंगुलानि १२ छाया १६ दर्शनं तरहस्तैवेष्टभूः भूस्त्रीलब्धशंकुप्रदीपांतरहस्ताः ३ करणसूत्रं छायायोरंतरं संगुणाभाच्छायाप्रमाणं ३ तरहस्तैवेष्टभूः भूशंकुघातः प्रमथाविभक्तः प्रजायतेदीपशिरोच्चमेवं ७ त्रैराशिकेनैवयदेतदुक्तंव्यानंस्वमेदृङ्मतिरेवविश्वं उदाहरणं शंकोर्भार्कमितांगुलस्यसुमतेदृष्टार्कलाछांगुलाछायायाश्चिमुखैकरद्र्यामितान्यस्तरदृशोर्नः तस्यैवार्कमितांगुलायदितदाशंकुप्रदीपांतरंदीपोच्चंवकियद्दृदव्यवद्दृतिंछायाग्निधीषेत्रिवेत् ८ न्यासः अत्रछायाग्नयोरंतरमंगुलात्मकं ५२ छायैव ८।१२ अन्योराशी ८ इथमनेन ५२ गुणितालाछायांतरप्रमाणेन ४ भक्तालब्धंप्रमाणं १०१ इदंप्रथमछायायदीपतलयोरंतरमानमित्यर्थः एवंद्वितीयछायातस्तृङ्मानं १५५ भूशंकुघातः प्रमथाविभक्तः प्रजायतेतोपिदीपोच्चं ६ समभेवहस्ताः एवंमितिर्यथोच्यव्यहोरत्रैराशिककल्पनयानयनं तद्यथाप्रथमछायातोद्वितीयछायायावानधिकातावतीछायायांवर्धनेनयादृछायायांतरतुल्या भूर्लभ्यतेतदाछाययोः किमित्येवं ४ ५२।८ पुनः ४।५२।१२ पृथक्छायायादीपतलांतरप्रमाणंलभ्येत १०४।१५६ ततोद्वितीयत्रैराशिकं यदिछायाभुजेशंकुः कोटिस्तदाभ्रतुल्येभुजेकिमिति ८।१२।१०४ पुनः १२।१२।१५६ दीपोच्चंछायतोपितुल्यमेव ९९ ६ एवंचत्रैराशिकादिकमरिवलंहित्यादित्रैराशिककल्पनयासिद्धं॥ यथाभगवतामाजनमानः क्रैशायहारिणानिखिलजगज्जगननेकबुजिनसकलभुवनभवनगिरिसारदरुरसुरनरनगराधिपः स्वमेदेर्व्याप्तं यद्येवंतद्भुजभवभुक्तिमुक्तमित्याशंक्याह यत्किंचिद्गुणभागहारवधिनादीनित्रवीगण्य तेनत्रैराशिकमेवनिर्मलधियोभवावगम्यंविदां॥ एतद्ग्रहकृधास्मदादिजडधीधीरद्दिबुध्याबुधेस्तद्वेदान्क

गमान्निधारविभाज्ञेः प्रकीर्णाधिकं ९ इतिछायाव्यवहारः अथकुट्टकव्यवहारकरणसूत्रं भौज्योहारः क्षेपकश्चापवर्त्यः केनाप्यादोसंभवेकुट्टकार्थं येनहृन्नोभाज्यहारोनतेनक्षेपश्चेन्नदृष्टमदृष्टमेव १० परस्परंभाजितयोर्ययोर्यश्छेषंत योःस्यादपवर्तनंतत् तेनापवर्तनविभाजितौयौतौभाज्यहारौदृढसंज्ञकौस्तः २ मिथोभजेतांदृढभाज्यहारौयावद्भा ज्येभवतीहरूपं फलान्यधोधस्तदधोनिवेश्यक्षेपस्तथातेरवमुपांतिमेन ३ स्वोर्ध्वहतेत्यनयुतेनदत्यंत्यजेत्मुद्धः स्या दपरोहरेण ४ एवंतदेवावत्र्यदासमास्तास्युर्लब्धयश्चेद्विषमास्तदानीं यथागतोलब्धिगुणोविशोध्योंत्यक्षणांत्ये षमितौतुतौस्तः ५ उदाहरणं येकविंशतियुतंज्ञातदृर्यंयद्गुणंगणकपंचषष्टियुक् पंचवर्जितज्ञानदृयोर्धतेशुद्धिम तिगुणंकृदाभृतं ६ न्यासः भाज्यः२२१ क्षेपः ५५ हारः १९५ अत्रपरस्परंभाजितयोर्भाज्यभाजकयोः शेषं ११ अनेन भाज्यहारक्षेपाअपवर्तिताः जातादृढाः २ भाज्यः १७ हारः १५ क्षेपः ५ अनयोर्दृढभाज्यभाजकयोः परस्परंभक्तयोर्त्र्यंभधोधस्तदधः क्षेपः स्तदधः खंनिवेश्यमितिन्यस्तानातावल्ली ७ उपांत्येनस्वोर्ध्वहतेइत्यादिकरणेनजातंरा शिदृयं ४५ एतौदृढभाज्यहाराभ्यां १५ तष्टौ १७ ८।९ ज्ञातौलब्धिगु णौएतयोः स्वतक्षणांत्यगुणंक्षेपः दसन्येलब्धि गुणौ २१ ९ । २० । वा ४० । ३५ इत्यादिकरणसूत्रे भवतिकुट्टविधेर्युतिभाज्ययोः समपवर्तितयोरपिवागुणः भवति योर्युतिभाजकयोः पुनः सचभवेदपवर्तनसंगुणः ७ उदाहरणं शतंहतंत्रयेनयुतेनवस्याधिवर्जितंवाधिवर्जितंवा विहृतंत्रिषष्ट्या निरथंकंस्याद्दृढमेगुणंतंसदृश्यदीयान्यदिकुट्टकोसि ८ न्यासः भाज्यः १०० हरः ८३ क्षेपः ९० ज्ञा नोरूर्ध्ववल्लब्धिगुणो २० । १८ अथवाभाज्यक्षेपादग्राभिरपवर्तितौभा १० हा ८३ क्षेपः ९ परस्परंभजनाल्लब्धफला निक्षेपरंचाधोधोनिवेत्यज्ञानावल्ली १० | ६ | पूर्ववल्लब्धोगुणः ४५ लब्धिर्नग्राह्या अत्रलब्धयोविषमाज्ञाताअ तोगुणः स्वतक्षणादस्मात् विशोधितोज्ञा | ९ | तोगुणः २०८ सएव गुणघ्नभाज्येक्षेपयुतेहरभक्तेलब्धिश्च ३० अथवाहारक्षेपौनवानिरपवर्तितौज्ञातौभाज्यः २०० हा ७ क्षेपः १० अत्रलब्धवल्ली | ५४ | लब्धोगुणः २ क्षेपहा | ५ | नीभाज्यः १० हा ७ क्षेप १०

१५

अत्रपूर्ववल्ली | ३ | ज्ञातोगुणश्चरभाजकक्षेपापवर्तनेन ९ गुणितोज्ञातः सएव १८ गुणनभजनाभ्यांलब्धिश्च ३० गुणल | ४ | ब्धिश्च ३० गुण | ५ | लब्धेः स्वहारोदृष्टगुणोक्षेपाधित्यथवागुणलब्धी ८ । १३० वा १४४ । २३० इत्यादि करणसूत्रं ॥ क्षेपजेतत्क्षणाद्युद्दृगुणासीत्तोधियोगजे अत्रपूर्वोदाहरणेनवर्तितक्षेपेणोलब्धिगुणौतौ ३० । १८ एतास्वतक्षणाभ्यां ॥ १०० । ८३ शोध्यतेत्यनेनक्षेपकर्तन्मितौ ७० । ४५ ज्ञातौलब्धिगुणौ ७० । ४५ अनयोरपिस्वतक्षणक्षेपाधित्यथवालब्धिगु णौ १७० । १०८ अथवा २७० । १७१ उदाहरणं षट्गुणागणकषष्टिरन्वितावर्जितावदृश्मिः षड्गुणैः स्याच्चयोदृश हृतानिरथकांतगुणंकथयमेष्टयकृष्टथकृ १० न्यासः भाः ८० हा १३ क्षे १६ प्राग्वज्जातेगुणौमौ २८ अत्रलब्धयो विषमाज्ञाताः अतएतेरवगुणान्निस्वतक्षणाभ्यां १२ । ८० शोधितेत्यनेन २ । ८० शोधितेजाते षोडशाविंशुद्दृ २८ करणसूत्रे गुणलब्धेः समंग्राह्यंधीमतातक्षणफलं हरतष्टधन क्षेप गुणलब्धीतुपूर्ववत् ११ क्षेपतत्क्षणलाभाढ्यालब्धिः शुद्धातुवर्जिता उदाहरणं यत्रसंगुणिताःपंचत्रयोविंशति संयुताः वर्जितात्रिभिर्भक्ताभिरश्यस्युः सकोगुणः १२ न्यासः भा ५ हा ३ क्षे २३ अथवल्ली | २ | पूर्ववत्तनाज्ञातराशि | ३ | दृश्यं ४५ एतौभाज्यहाराभ्यांतष्टौ अत्राधोराशौत्रिभिरतष्टेसतलब्धाः ऊर्ध्वराशौपंचभि स्तष्टेक्ष्यमाणेनवल ध्यंतेनतत्रैवन्यायाः गुणलब्धेः समंग्राह्यंधीमतातत्क्षणफलमितिवचनात् अतः सत्रैवन्यायाः एवंज्ञातेगुणाद्यौ २ । ११ क्षेपभक्तक्षणाद्युद्दृगुणात्तिस्रोधियोगजेइतिशुद्धौज्ञातौ १ । ८ दृष्टाहतस्वस्वहरेणभक्तेइतिद्विगुणितोस्व स्वहरोक्षेप्योयथाधनलब्धिःस्यादितिज्ञाते ७ । ४ एवंसर्वत्र अथवाहरतष्टधनक्षेपइत्यासः भा ५ क्षे २ हा ३ पू र्ववज्जातेगुणाद्यौ २ । ४ एतेस्वहाराभ्यांशोधितेजाते ११ क्षेपतत्क्षणलाभाढ्यालब्धिरितिजातेक्षेपजे २ । १ शुद्धौ तूवर्जितेति १ । ६ धनलब्ध्यर्थंहृगुणेः स्वहरेक्षेपेछिन्नेसतिज्ञाते ७ । ४ करणसूत्रे क्षेपाभावोयथायत्रक्षेपः शु द्धेधरोधृतः क्षेपः शून्यंगुणस्तत्रक्षेपोहरहृतः फलं १२ उद्दिष्टकः येनपंचगुणिताः स्वसंयुताः पंचषष्टिसहिता श्चतेथवा स्युस्त्रयोदशाहृतानिरग्रावास्तंगुणंगणकंकीर्तयाशुभे १४ न्यासः भा ५ हा १२ क्षे ० क्षेपाभावेगुणा क्ते ० । अथवा ११ । ५ वा २८ । १० न्यासः भा ५ हा १२ क्षेप ५५ क्षेपः शुद्धेदृरोधृतेइतिशून्यंगुणः क्षेपोहारहृतः

फलमितिजातेगुणाप्ती०।१५ वा२६१५ इत्यादि॥अथरसवैचक्रुरकैगुणलब्ध्योरनेकार्थसूत्रं दृष्टाहतस्वस्वहरणयुक्तेनवाभवेनांबहुधागुणाप्ती १९ अस्यव्याप्तिःपूर्वमेवदर्शिता।अथास्विरकुरकः शेषेणतुल्येयदिवाविशुद्ध्योस्यात्तांकमाद्येगुणकारलब्धी अमीभिन्नक्षेपविशुद्धिनिघ्नेस्वहारतष्टेभवतस्तयोस्ते ९९ प्रथमोदाहरणेरूपक्षेपाभाज्यक्षेपाणांन्यासः भा १७ क्षे९ हा१५ अत्रपंचकेनेष्टेनक्षेपेलब्धं५।६ अन्योरूपक्षेपयोर्न्यासः भा १७ हा१५ क्षे२ अत्रगुणाप्ति ७।८ एतेइष्टक्षेपेणपंचकेनगुणितेस्वस्वहारतष्टेजाते ५।५ अथरूपशुद्धौगुणाप्ति ८।९ एतेपंचगुणेस्वहारतष्टेजाते ९०।९१ एवंसर्वत्र अस्ययुग्गणितमूहावुपयोगः अथतदर्थंकिंचिदुच्यते कल्पार्थंशुद्ध्यर्थंकलावशेषंषष्टिश्चभाज्यःकुट्टिनानिहारः तज्जफलंस्युर्विकलागुणस्फलिप्तायमस्माच्चकलालवाद्यं १६ एवंनदुर्धंचतथाधिमासावभाग्रकाण्यादिवसारवीद्योः ग्रहस्यविकलाशेषाहृहारगणयोरानयनं तद्यथा तत्रषष्टिर्भाज्यः कुट्टिनानिहारः। विकलाशेषंशुद्ध्यशिप्तिप्रकल्प्यसाध्येगुणाप्ती तत्रलब्धिर्भिन्नाःविकलाःस्युः गुणभिन्नेशेषंकलाएवंकलाशेषाहृ[illegible]ः कला गुणोनागशेषं नङ्गागशेषंशुद्धिः कुट्टिनानिहारः भिन्नाद्भाज्यः लब्धिर्भागः गुणोराशिशेषं हारशभाज्यः कुट्टिनानिहारःराशिशेषंशुद्ध्यशिःफलंगतराश्यायःगुणोभगणशेषंकल्पभगणोभाज्यःकुट्टिनानिहारः भगणशेषं शुद्धिः फलंगतभगणाः गुणोहगणस्यादिति अस्योदाहरणानिग्रश्चाध्याये एवंकल्पाधिमासाःभाज्यः चंद्रादिवसाहारः अवमशेषंशुद्धिः फलंगतावमानि गुणोगतलाभश्चंद्रदिवसाः करणसूत्रं एकोहरश्चकुणकोनुभिन्नोतदायुणवंपरिकल्प्यभाज्यं अधैक्यमग्रंकृतउक्तवद्यः संश्लिष्टसंज्ञः स्फुटकुरकोसौ १७ उद्देशकः कःपंचनिघ्नोविहृतस्त्रिषष्ट्याचतुर्दशाग्रोवदराशिमेनं १९ अत्रगुणकैक्यभाजः अधैक्यमुद्देशक इति न्यासः भा १५ क्षे२ पूर्ववज्जातःगुणोगुणः १४ इतिभास्कराचार्यविरचितायांलीलावत्यांगणितपाट्यांकुरकाध्यायः॥ ॥अथगणितपाद्यनिपिष्टांकैःसंख्यायांकरणसूत्रं स्थानांतमेकादिचयांकघातःसंख्याविभेदाश्चतुरादिसंख्याः।भक्तोंकमित्यांकसमासनिघ्नःस्वभिष्टयुक्तोमितिसंयुतिःस्यात् १९ अत्रोद्देशकः द्विकाष्टकाश्चाग्निनवाष्टकेवीनिरंतरंस्थादिनवावसानेः संख्याविभेदाः कतिसंभवंतिततस्संख्यैकक्या

निपृथग्वदाशु २० न्यासः।२।८ अत्रस्थाने२स्थाने२स्थानांतमेकादिचयांकः।१।२ घातः२एवंजातोसंख्याभेदो २८८२ अथसएवघातः२ अंकसमासः१०निघ्नः२० अंकभित्यानया१०भक्तः १०स्थानद्वयेयुतोजातंसंख्यैक्यं ११० द्वितीयोदाहरणेन्यासः३।९।८ अत्रस्थानांतंएकादिकश्चांकः १।२।३ एषांघातः६ अंकसमासेननेन २०हत १२० अंकभित्याभक्तः४ स्थानत्रयेयुतोजातंसंख्यैक्यं ४४४० तृतीयोदाहरणेन्यासः।२।३।४।५।६।७।८।९। एवमत्रसंख्याभेदाश्चत्वारिंशत्सहस्राणि त्रीणिशतानिचत्वारिंशानिश्च ४०३२० संख्यैक्यंच चतुर्विंशतिनिरवधीनित्रिषष्टिपद्मानिनवनवतिकोट्यः नवनवतिर्लक्षाणि पंचसप्ततिसहस्राणित्रीणिशतानिषष्टिश्च २४।६३।९९।९९७५३६०॥ उदाहरणं।पाशांकुशाः।पाशांकुशाहिडमरुकपालशूलैःस्वहांगशस्त्रिशरत्वपर्युतेर्भवंति अन्योन्यहस्तकलितैः कतिमूर्तिभेदाःशंभोर्हरेरिवगदारिसरोजसंख्यैः २१ न्यासःस्थानानि९० एवमत्रजाताःमूर्तिभेदाः २६२८८०० हरेश्चाविशेषणं करणसूत्रं यावत्स्थानेषुतुल्यांकास्तद्दैरूप्यहतेःप्राग्भेदाविहतोभेदास्तत्संख्यैक्यंचपूर्ववत् २२ उदाहरणं द्विद्येकभूपरिमितेःकतिसंख्याकास्युःस्तासांयुतिंवगणकाशुममग्रचंद्रं अमीधिकुंभिन्नारभूतन्नारस्तथांकैश्चदंकपाशाविधियुक्तिविन्नारदोसि न्यासः २२९ अत्रपाग्भेदाः २४ यावत्स्थानेषुतुल्यांकास्तत्र प्रथमंतावत्स्थानद्वयेतुल्योत्तरयेवंभेदो २४ भक्ताः जाताः संख्याभेदाः तद्यथा॥२२९१।२१२२।१२२१।१२१२।११२२।२१२१। पूर्ववत्संख्यैक्यंच ९९९९ न्यासः ४८५५५ अत्राधिपूर्ववद्वेद्याः १२० स्थानत्रयीतुल्यभेदैर्भक्ताजाताभेदाः २० तद्यथा ४८५५।८४ ५५५।२४८५५।५५४८।५५८ ४५।४५८५ ८४५५।५४५८५।८५५४५।५४५२८।५५८५४।४५५८५।८५५४५।५४५८५।५८५४५।५४५२८।५५८५४।४५५८५।८५५४५ संख्यैक्यंच १९९९८८ अनियतांकैरनुल्येश्चकरणसूत्रं स्थानांतमेकापचितांतिमांकघातोः समांकैश्चमितिप्रभेदाः २६ उदाहरणं स्थानषट्कस्थितेरंकैरन्योन्यंस्वेनवर्जितैः कतिसंख्याविभेदाःस्युर्यदिवेत्तिनिगद्यतां २५ अथयावत्स्थानेअत्रांतिमांकोभवेत् अथयावत्स्थानांतमेकापचितोन्यस्तः ९८७५५४ एषांघातेजाताःसंख्याभेदाः ६० ४८० करणसूत्रं निरेकाभंकैक्यमिदंनिरेकस्थानांतमेकापचितंविभुक्तं रूपादिभिस्तन्निहतेसमास्युः संख्याविभेदा नियतैंकयोगे नवाग्निनस्थानकसंख्याकायाङ्कैनैंकयोगेकथितंनुवेद्य संश्लिसमुक्तेप्युनाभयेननीतोन्नियस्मा

द्वयोर्गुणनार्णवस्य उदाहरणं पंचस्थानस्थितैरंकैर्यद्योगेत्रयोदश कृतिभेदाभवेत्संख्यायद्वितीयनिगद्यतां अत्रांकैकं निरेकं १२ एतन्निरेकस्थानांतमेकापचितंरूपादिभिश्चविभक्तं १२।११।१०।९ एषांघातसमाजाताः संख्याभेदाः ४९५ नगुणानहरोनकृतिनघनः पृष्टस्तथापिदुष्टानां गर्वितगणकबटूनांस्यात्यातोवश्यमंकपात्रेणास्मिन् येषांसुज्ञानीगुणावर्ग विभूषितांगीशुद्धाखिलव्यवहृतिः खलुकंठसक्ता लीलावतीहसरसोक्तिमुक्तादाहरंतीतेषांसदेवसुरवंसंपद्धेपतिष्ट लिये इतिश्रीभास्कराचार्यविरचितायांगणितेद्वयोरंकपात्राः समाप्तः॥ छः॥ यावत्प्रमाणास्त्रियएक हस्तैकरात्मकंक्षेत्रफलंभवेत्तत्र चतुर्भुजंतत्रकियन्मितास्त्राश्चतुर्भुजेद्याभिरतोभजेतत् चतुर्भुजास्त्रिगुणितांशु कोत्तफलंभजेतेनवरांगनास्युः वेदोद्धृतोहस्तभवांगनाहृदुकूलबाहोस्तकराभवंति उदाहरणं राजाविनोदनहितंकी र्नान्त्यंविश्रुतवल्लहसापुमान्कः यातोर्धतंतेनसुपक्वलराज्ञः समंताद्धृतमाभिरेवं अत्रांगुलैस्तेनवरांगनाभ्यः आ यामहस्तैर्मनुभिर्हहस्तैः विस्तारतस्तासकलास्त्रियश्चतान्यंशुकानीहवदाशुविद्वन् न्यासः हस्तांगना ३ कल्पि तैकरात्मकंक्षेत्रफलं ९७६ अत्रचतुर्भुजसमंतास्त्रियः २८८ आभिर्भक्तंक्षेत्रफलं २ अंशुकोत्थंफलं २८ अनेनगु णिताः क्षेत्रजांगनालब्धेन २ हताःवरांगनाजाताः ४०३२ वेदोद्धृताहस्तानाभिर्हालब्धंवस्त्रस्यभुजः कराः ३३६ गत्रनार्यः १००८ वस्त्रस्यफलं ११२८९६ प्रत्येकफलविभागः २८ करः॥ ॥ शुभंभवतु छः ॥ इतिलीलावतीपुस्तकः संपूर्णः॥ छः ॥ छः॥ छः॥ छः छः॥ ५

१७

37
1985

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

इतिलीलावतीसमाप्तोयम् ॥